

POLİTİK BÜTÇE DÖNGÜLERİ ve TÜRKİYE EKONOMİSİ (1975-2000)

Sara ONUR*

Özet

Teorik literatürde, Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri Teorisi, temel olarak halkın kendisini yönetecek temsilcileri seçerken, devletin bütçesinde, toplam kamusal giderlerin arttığı ve/ veya toplam kamusal gelirlerin azaltılması biçiminde iki durumla karşılaşıldığını açıklamaktadır. Türkiye Ekonomisi için bu teorinin testinde, teorinin toplam kamusal gider ve/veya gelirlerden çok, iç ve dış borçların belirleyici bir niteliğe sahip olduğu gözlenmektedir. 1975- 00 yılları arasındaki, 26 yıl ve yaşanmış 6 seçim yılının getirdiği maliyeti, toplam kamusal açıkları, milletvekili genel seçimleri, GSMH, Konsolide Bütçe Açıkları, İç borçlanma ve Dış Borçlanma makro ekonomik değişkenleri veri olarak ele alınırken, seçimlerin toplam kamusal açıkları arttırması biçimindeki teorik beklentinin yanısıra, seçimlerde borçlanma yoluyla, yeni bir kaynak elde edildiği gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplam Kamusal Açıklar, Toplam Kamusal Giderler, Toplam Kamusal Gelirler, İç Borçlar ve Dış Borçlar.

Abstract

In literature, Politic Budget Cycles is basicly explained in two positions as rising of public spendings rise and falling of public revenues in the election terms in which public society votes for their representatives that will administrate them. According to testing of this theory on Turkish Economy, it can be said that domestic and foreign borrowings has more determinative role than public deficit, public spendings and public revenues. When macro economic variations, like costs of 26 years between 1975-2000 and 6 elections, Gross National Product, consolidated budget deficit, domestic and foreign debts are taken into consideration, it is

* Yard. Doç. Dr.; Dumlupınar Üniversitesi, Bilecik İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

observed that: borrowing during elections is also becoming a new source for finance, beside the expectation on rising of the total public spendings. From the both analysis (table and econometric) state creates himself the new finance device as domestic and/or foreign borrowing in addition of my theoretic expectation's public spending and revenue.

Keywords: *Politic Budget Fluctuations/ Cycles, Gross Public Deficits, Gross Public Spendings, Gross Public Revenues, Domain Borrowings and Foreign Borrowings.*

1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI ve AMACI

İktisat Politikası Teorileri'nde 1930'lara kadar geçerli olan Klasik İktisat'a, bu yıllardan sonra Keynes İktisat rakip olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerde dünyadaki ülkelerin yaşadığı petrol krizleri, işsizlik, enflasyon, devlet bütçelerinin açıkları ve ödemeler dengesi açıkları Keynes İktisat'ına yönelik eleştirileri arttırmıştır. Bunlar arasında özellikle, Klasik İktisat'ın güncellenmiş versiyonları; Yeni Klasik İktisat Ekolleri büyük önem taşımaktadır. Temel olarak devlet müdahalesine karşı olan Yeni İktisat Ekolleri, kendi tezlerini, diğer bilim dallarıyla ilişki kurarak ve belirli konularda derinlemesine analizlerle savunmaktadır. Örneğin, Anayasal İktisat, Ekonomi ve Hukuk Biliminin ortak kümesinde, ekonominin de bir anayasaya sahip olmasıyla, Arz Yanlı İktisat, firma teorisinden yola çıkarak ekonomide üretimin artmasıyla, Rasyonel Beklentiler Okulu, ekonomi ve psikoloji-sosyoloji bilimlerinden yola çıkarak beklentilerin rasyonelliğinin artmasıyla, ve Kamu Tercih Okulu da Ekonomi ve Politika Biliminin ortak kümesinde, politikanın ekonomik hayattaki etkisinin azaltılmasıyla, ekonomik sorunların çözümüne yönelik fikirler, düşünceler ve teoriler üretmektedir.

Kamu Tercih Okulu'nun bünyesinde yer alan, Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi, temsili demokrasinin bir gereği olarak yapılan (ülke genelinde ve/veya yerel bazda) seçimlerin, ekonomik hayat üzerindeki etkisini belirlemek ve doğan sorunlara çözüm üretmek için çaba göstermektedir. Politik Konjonktür Dalgalanmaları'na, Para Politikası değişkenleri yanında Maliye Politikası değişkenleri, ampirik ve teorik konusuna dahil edilmektedir. Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri, seçim dönemleri devlet bütçesinde meydana gelen değişimlerin ekonomik hayat üzerindeki bire-bir ve/veya katlı etkisini araştırmaktadır.

Çalışmada Politik Bütçe Döngüleri Teorisi boyutunda, 1975 ile 2000 yılları arasındaki 27 yıllık bir süreçte yaşanan, 5 Haziran 1977, 6 Haziran 1983, 29 Kasım 1987, 6 Kasım 1991, 24 Aralık 1995 ve Ocak 1999

tarihlerindeki Milletvekili Genel Seçimleri'nin Devlet Bütçesi'nde meydana getirdiği değişimler test edilmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, teorik bazda, nitelik açısından literatür analizinin ardından, ampirik bazda, nicelik açısından tablo ve ekonometrik analizlerinden oluşmak üzere iki bileşik yöntem uygulanmaktadır. Bir başka açıdan, çalışmanın ilk bölümünde araştırılan teorik çatı doğrultusunda, Türkiye Ekonomisi'nin bir bölümünü oluşturan Türk Devlet Bütçe'sinin seçimlerden dolayı ne tür bir değişim geçirdiği, tablo, grafik ve ekonometrik analizlerle araştırılmaya ve test edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmadaki analizler için, Windows 94 Microsoft Word 6.0. ile uyumlu, E-Views 2.0., paket programı kullanılmaktadır.

3. GİRİŞ

Politik Bütçe Dalgalanmaları/Döngüleri, Politik Konjonktür Dalgalanmalarının özel bir türüdür. Ekonomi ve politika biliminin ortak bir alanını incelemesi ve disiplinlerarası olması nedeniyle oldukça geniş bir literatüre sahip politik konjonktür dalgalanmaları *dar anlamda*, seçimlerin ve seçim sonuçlarının makro ekonomik değişkenlerde ve dolayısıyla ekonomik başarıda ortaya çıkardığı sapma olarak tanımlanmaktadır (Amacher And Boyes, 1978: 7).

Geniş anlamda politik konjonktür dalgalanmaları bazı ekonomik ve politik avantajlar elde etmek amacıyla ekonomiyi hile ile yöneten seçime aday politikacıların ve iktidardaki politikacının (Paldam, 1997: 343) seçim döneminde ekonomiye pompaladığı fonlarla artan, kişisel gelir ve ekonomik teşviklerle (genişletici politikalar), seçim beklentilerine uyarlanmış pek çok politikanın (yeniden seçim baskısı) periyodik seçim rekabeti sonucu makro ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde, devrevi bir etki yapması olarak tanımlanmaktadır (Cameron, 1978: 72).

Politik konjonktür dalgalanmalarında zaman kısa ve uzun dönem olarak iki kısma ayrılmaktadır. Kısa dönem seçim öncesi ve seçim yılını ve/veya seçim yılını ve seçim sonrası yılı içeren 1 yıllık süreyi kapsamaktadır (Alesina, 1995: 154).

Uzun dönem bir seçimden diğerine kadar ki 4 yıllık süreyi içermektedir (Aktan, 1997: 150).

Literatürde kurulan modellerde politik konjonktür dalgalanmalarının α - β tipi dalgalanmalar, seçim (fırsatçı)-partizan dalgalanmaları, politik parasal-politik bütçe dalgalanmaları, beklentisel-felsefi dalgalanmalar, sistematik-sistematik olmayan dalgalanmalar, talep-arz yönlü dalgalanmalar ve seçmen-lider yönlü dalgalanmalar gibi türleri mevcuttur. α tipi dalgalanmalar, hükümetlerin bir ajan (iktidardaki politikacı) olarak ekonomiyi hile ile yönetmesiyle ortaya çıkan temel makro ekonomik büyüklüklerdeki ihtiyari dalgalanmalar olup β tipi dalgalanmalar, politik sistemin fonksiyonu olarak demokratik kurumların sınırlamaları altında çalışan bir çok ajanın birbirini etkilemesi sonucu gayri ihtiyari olarak ve hiç bir ajan için optimal olmayarak ortaya çıkan dalgalanmalar olarak ifade edilmektedir (Paldam, 1997: 342, 343 ve 352).

Fırsatçı dalgalanmalar, iktidardaki politikacının iktidarda kalacağı görev süresini umursamasından dolayı her dört yılda bir gelen seçim öncesinde ekonomiyi acil olarak genişletmesiyle ortaya çıkan dalgalanmalardır (Nordhaus, 1989: 57).

Partizan dalgalanmalar, iktidardaki politikacının yeniden seçilmek için (örneğin, seçim yılında sağ kanat hükümetlerin enflasyonu ve sol kanat hükümetlerin işsizliği azaltmak yönünde) ekonomiyi ideolojik nedenlerle yönetmesiyle ortaya çıkan dalgalanmalardır (Smith and Banks, 1996: 34-44).

Politik parasal dalgalanmalar, iktidardaki politikacı tarafından parasal politikanın hile ile yönetimi sonucu doğan gerek fırsatçı gerekse partizan nitelikli dalgalanmalardır (Alesina, Cohen And Roubini, 1995: 3).

Politik bütçe dalgalanmaları/ döngüleri, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının bir sonucu olarak seçim sonrasında devlet bütçesinde görülen dalgalanmalardır (Leblang, 1996: 5-25).

Beklentisel politik konjonktür dalgalanmaları, daha çok nicel yöntemle açıklanan ve rasyonel-uyarlanmış beklentilere doğrultusunda oy verme davranışının ortaya çıkardığı dalgalanmalar olup, oy verme davranışı modellerinde kullanılmaktadır. Felsefi dalgalanmalar, daha çok nitel yöntemin kullanıldığı kamu tercihinin pozitif teorisi bağlamında politik süreci temel alan yaklaşım olarak incelenen ve politik sistem ile politik kurumların, yetersizlikleri ve aksaklıkları sonucu ortaya çıkan dalgalanmaları ifade etmekte olup politik süreç modellerinde kullanılmaktadır (Beck, 1988: 371).

Ekonometrik analizler sonucu dalgalanmaların tahmini (stochastic) olması -hata terimlerinin olmaması- beklentisel politik konjonktür dalgalanmalarını, dalgalanmaların eğilimli (transitory) olması -hata terimlerinin olması- felsefi politik konjonktür dalgalanmalarını ortaya çıkarmaktadır (Davidson, Frattianni, Von Hagen, 1992: 21).

Sistemik dalgalanmalar, geçmişte ve halihazırda yaşanan olaylara dayanan uyarlanmış beklentilere sahip seçmenlerin politikacıların seçimi kazanmak için gerçekleştirdikleri faaliyetlere aldanarak, hata yapmaları sonucu, sistemik hata olmayan dalgalanmalar, seçimlerde kime oy vereceğine bilinçli olarak karar veren rasyonel seçmenin beklentileri sonucu doğmaktadır (Backus and Driffill, 1985: 535).

Sistemik kavramı belirli zaman aralıklarını ve belirli oranları ifade etmektedir ve seçmenlerin rasyonel olması sistemik politik konjunktür dalgalanmalarına engel olmaktadır. Rasyonel seçmen, ekonomik boom'un varlığını hissetmektedir. Bir başka deyişle, seçmen fiili büyüme oranının geçici ve acil olarak, genel büyüme oranının üstünde gerçekleştiğini anlamakta ve böylece döngüsel boom'un varlığını anlayan seçmen politik hileye kanmayarak, olası zararın sürekli olmasına engel olmaktadır (Backus And Driffill, 1985:53).

Seçmenlerin rasyonel olmasına asimetrik bilgiye (Rogoff, 1990: 21) (seçmenlerin, kendilerinin bizzat elde etmek yerine yazılı ve görsel-duyusal basın, kamusal istatistik kurumları, ticaret-sanayi odaları ve dernekler gibi, kurum ve kuruluşlardan edindikleri bilgilerdir.) bilgisel noksanlığın varlığı, politikacıların yaptıkları hilelerin ve politikacıların hile ile yönetimlerinin seçmenlerce öngörülememesi engel değildir. Aksine bunlar, sistemik olmayan politik konjunktür dalgalanmalarını ortaya çıkarmaktadır (Backus and J.Driffill, 1985: 533).

Oy verme davranışına bağlı olarak talep yönlü dalgalanmalar, seçmenlerin kime oy vereceğine yönelik kararının politikacının ekonomik performansına ve iktidardaki politikacıdan kendisine daha fazla kamusal hizmet getirmesine istemesine bağlı olarak arz yönlü dalgalanmalar, seçmenlerden gelen bu taleplere uygun olarak ekonomi politikaları uygulamaları sonucu ortaya çıkan ve oy verme-oy toplama sürecinin bir sonucu olan zincirleme dalgalanmalardır. Talep yönlü dalgalanmalar, seçmen yönlü yaklaşımlarda ve arz yönlü yaklaşım seçim yönlü yaklaşımlarda incelenmektedir (Gordon, 1975: 826).

Seçimlerde uygulanan parasal politikanın parti liderinin isteklerine göre değiştirilmesiyle lider yönlü dalgalanmalar, seçmen isteklerine göre değiştirilmesiyle seçmen yönlü dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Seçimler ve parasal politika ilişkisi doğrultusunda yapılan çalışmalarda lider yönlü dalgalanmalar lider-yönlü yaklaşımlar ve seçmen yönlü dalgalanmalar seçmen-yönlü yaklaşımlarda incelenmektedir (Beck, 1982: 379).

Çalışmada bu Politik Konjunktür Dalgalanma türlerinden, yalnız Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri araştırılmaktadır.

4. POLİTİK BÜTÇE DALGALANMALARI / DÖNGÜLERİ

Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri, "seçim öncesinde tüketim veya transferler için görünen harcamalarında artışlar ve yatırım harcamalarında azalmalar" olarak ortaya çıkmaktadır (Leblang, 1996: 5-25).

Seçimler dolayısıyla, ortaya çıkan reel yatırımlardaki (Seçim yatırımı boyutunda, kısa süreli, geçici ve göstermelik olarak gerçekleştirilen sanal yatırımlar kastedilmemektedir.) azalma, verimlilik ve etkinlik için zararlı olmasına rağmen, bu sonuçlar, seçmenler tarafından belli bir gecikmeyle gözlemlenebilmektedir. Böylece, Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri, "kamu harcama programlarında, seçim yılını izleyen bir dönem boyunca, kaynakların dağılımındaki çarpıklıklar" olarak seçim yılını izleyen yıl ve/veya yıllarda görülmektedir (Alesina, Cohen And Roubini, 1992: 22).

Politik Bütçe Dalgalanmalarının/ Döngülerinin ortaya çıkış nedeni, öncelikle politikacıların kişisel çıkarlarına ve oy maksimizasyonuna yönelik hareket etmesi ve politikacıların her zaman kamu çıkarına yönelik tercihlere sahip olmamasıdır. Politikacıların belli bir bütçe sınırlamasıyla karşı karşıya bulunmadığıyla birleştirilirse, kısa bir zaman diliminde, ödemeye mecbur olmadıkları rüşvetleri seçmenlerine teklif edebilecekleri sonucu çıkarılmaktadır. Böyle bir sınırsız demokrasi anlayışının devletten avanta ve parsa kapma yarışına dönüşebileceğini ve bütçe harcamalarını tabansız ve sürekli bir şekilde arttırabildiği söylenebilmektedir (Kovancılar, 1997: 215).

Doron ve Tamir, seçim dönemleri hükümet bütçesi içindeki farklı harcama tiplerinin tahsisinde politik bütçe dalgalanmalarını/ döngülerini keşfetmiştir. Doron ve Tamir çalışmalarında, kamuya acil faydalar sağlayan harcamalarının payının, her seçimde arttığını ve seçim sonrasında hemen azalmadığı sonucuna ulaşmaktadır. Bir başka deyişle, Politik Bütçe Dalgalanmaları/ Döngüleri, seçim nedeniyle harcama politikalarının yön değiştirmesi ve seçim sonrasında yapılan bu harcamaların geri çekilememesiyle doğmaktadır (Doron And Tamir, 1983: 146).

Politik bütçe dalgalanmalarının/ döngülerinin oluşum süreci, özellikle ülke genelinde yapılan genel seçimlerin başlamasıyla başlamaktadır. Politikacıların, seçim öncesi (seçime yakın bir zaman kala) ve seçim sonrası dönemlerde uyguladıkları politikalar farklılık göstermektedir. Seçimlerle gelen ilk politika farklılığı, harcama politikalarında görülmektedir (Kılıçbay, 1994: 37).

Bu bağlamda, politikacıların, yalnız seçimi önemseyen kısa dönemli çıkarılara sahip olması, seçim öncesinde, seçmenlerinin isteklerini yerine getirmek için harcamalarında, seçim olmayan diğer zamanlara göre, artış göstermektedir. Seçim sonrasında göre, seçim öncesi harcamaların artış oranının yüksekliği, uzun dönemli, kalıcı sorunlara neden olabilmektedir.

Çünkü, harcamaların finansmanı için vergi gelirleri yetmemektedir. (Kılıçbay, 1994: 72).

Seçim öncesinde ekonomide uygulanan gevşek para ve mali politikalar, seçim sonrasında, seçimin etkisi ve seçimin finansmanı olarak iki çözüm bekleyen sorunu ortaya çıkarmaktadır. Seçimin etkisi sorununa çözüm olarak, sıkı para ve mali politikaların uygulanması, seçimin finansmanı sorununa çözüm olarak da gelirlerin arttırılması gerekmektedir. Kısa dönemde, yalnız seçim zamanı ekonomiye yoğun ve ani bir canlılık kazandıran iktidardaki politikacı sayesinde, seçim sonrasında ekonomide politik bütçe dalgalanmaları/ döngüleri doğmaktadır (Mitchell, 1988: 81-99).

5. POLİTİK BÜTÇE DALGALANMALARININ TÜRK EKONOMİSİ KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan 1977, 1983, 1987, 1991, 1995 ve 1999 Milletvekili Genel Seçimlerinin devlet bütçesindeki etkisini incelemeden önce, Kamu Bütçesini oluşturan, Kamu Giderleri, Kamu Gelirleri ve Kamu Açıkları ile İç- Dış Borçlanma makro ekonomik değişkenlerinin GSMH'ya oranlarının 1975 ve 2000 yılları arasındaki 26 yıldaki gelişiminin, Tablo 1 ile incelenmesi, öncelikle faydalı olacaktır.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, kamu gelirlerinin GSMH'ya oranları, 1975 ile 1978 yılları arasında artış, 1979'da azalış, 1980-1 yıllarında artış, 1982'de azalış, 1983- 7 arasında artış, 1988- 91 arasında azalış, 1992-1994'de artış, 1995'de azalış, 1996-2000'de artış göstermiştir. Kamu gelirlerinin GSMH'ya oranının, 1975'de % 16,8 ile minimum, 2000'de % 30,0 ile maksimum noktalara ulaşılmaktadır. Bir başka deyişle, devletin edindiği kamu gelirleri GSMH'nın ancak, % 17'i ile % 30'su arasındadır. Kamu Giderlerinin GSMH'ya oranları, 1975- 7 arasında artış, 1978-9 da sabit bir orana azalış, 1980'de artış, 1981- 2'de azalış, 1983'de artış, 1984-5'de azalış, 1986- 7'de artış, 1988- 90'da azalış, 1991'de azalış, 1992- 3'de artış, 1994- 5'de azalış, 1996- 00'de artış göstermektedir.

Kamu Giderleri, 1982'de % 17,8 ile minimum, 2000'de % 42,5 ile maksimum arasındadır. Bir başka deyişle, devletin yaptığı harcamalar GSMH'nın % 18'i ile % 43 arasında gerçekleşmektedir. Kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farkı gösteren, kamu açıklarının GSMH'ya oranları, 1975-7 arasında artış, 1978'de azalış, 1979-0 arasında artış, 1981- 2'de azalış, 1983'de artış, 1984- 5 arasında azalış, 1986- 7 arasında artış, 1988'de azalış, 1989- 94 arasında artış, 1995'de azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998-9 arasında artış, 2000'de azalış görülmektedir.

Tablo 1. Kamu Kesimi Genel Dengesi (1975- 2000)
(GSMH'ya Oran Olarak / %)

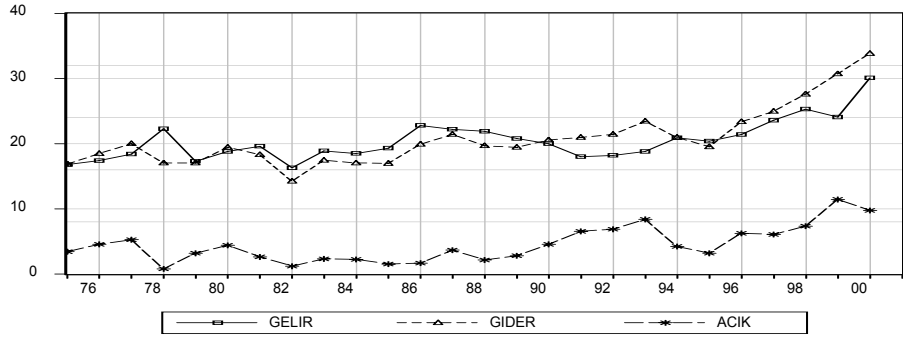
Yıllar	Kamu Gelirleri	Kamu Giderleri	Kamu Açıkları	İç Borçlanma (Net)	Dış Borçlanma (Net)
1975	16.8	21.1	4.3	4.9	0.2
1976	17.4	23.1	5.7	6.3	0.7
1977	18.4	25.0	6.6	8.9	0.2
1978	22.3	21.3	1.0	2.5	1.4
1979	17.3	21.3	4.0	4.6	2.9
1980	18.8	24.3	5.5	6.0	3.0
1981	19.6	22.9	3.3	1.9	2.8
1982	16.3	17.8	1.5	2.3	2.3
1983	18.9	21.8	2.9	5.5	1.0
1984	18.5	21.3	2.8	5.4	3.2
1985	19.3	21.2	1.9	4.8	0.5
1986	22.8	24.9	2.1	3.8	2.1
1987	22.2	26.8	4.6	5.5	2.7
1988	21.9	24.6	2.7	4.7	2.1
1989	20.8	24.3	3.5	6.1	0.8
1990	20.0	25.7	5.7	7.6	0.9
1991	18.0	26.2	8.2	10.4	0.4
1992	18.2	26.8	8.6	10.6	1.6
1993	18.8	29.3	10.5	11.5	1.4
1994	20.9	26.2	5.3	11.3	1.7
1995	20.4	24.4	4.0	8.2	1.1
1996	21.4	29.2	7.8	12.7	1.2
1997	23.6	31.2	7.6	8.8	-1.0
1998	25.6	35.0	9.4	10.4	-1.0
1999	25.6	41.2	15.6	13.7	1.9
2000	30.0	42.5	12.5	8.9	3.6

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950- 1998)**, Ankara, Aralık 1997, DPT, **Kamu Finansmanı Raporu**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim 2001.

Kamu açıkları minimum 1978'de % 1.0 iken, 1999'da % 15.6 olarak gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, bütçe denkliliğini sağlayamayan hükümetler, açıkların 90 yıllardan sonra iki haneli rakamlara ulaşmasına da

engel olamamıştır. İç borçlanmanın GSMH'ya oranında, 1975- 7 arasında artış, 1978'de azalış, 1979-0 arasında artış, 1978'de azalış, 1979-0 arasında artış, 1981'de azalış, 1982- 3 arasında artış, 1984- 6 arasında azalış, 1987'de artış, 1988'de azalış, 1989- 93 arasında artış, 1994- 5 arasında azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998-99'da artış, 2000'de azalış görülmektedir. İç borçlanmanın GSMH'ya oranı, 1978'de minimum % 2,5, maksimum 1999'da % 13.7 olarak gerçekleşmektedir. 1990'larda iç borçlanmanın iki haneli rakamlara ulaşması, ülke içi denge açısından endişe verici bir başka olaydır. Dış borçlanmanın GSMH'ya oranında, 1975-6'da artış, 1977'de azalış, 1978-0'de arasında artış, 1981-3 arasında azalış, 1984'de artış, 1985'de azalış, 1986-7 arasında azalış, 1988-9 arasında artış, 1990'da artış, 1991'de azalış, 1992'de artış, 1993'de azalış, 1994'de artış, 1995'de azalış, 1996'da artış, 1997-8'de azalış, 1999-00'de artış görülmektedir. 1975 ve 1977 yıllarında minimum % 0,2 olan dış borçlanmanın GSMH'ya oranı, 2000'de % 3,6 ile maksimum noktaya ulaşmaktadır.

Grafik.1.'den kamu gelirlerinin ve giderlerinin dalgalanma seyri, dalgalanmaların en yüksek noktası olan boom ve en düşük noktası olan deep'e göre daha açık görülmektedir.

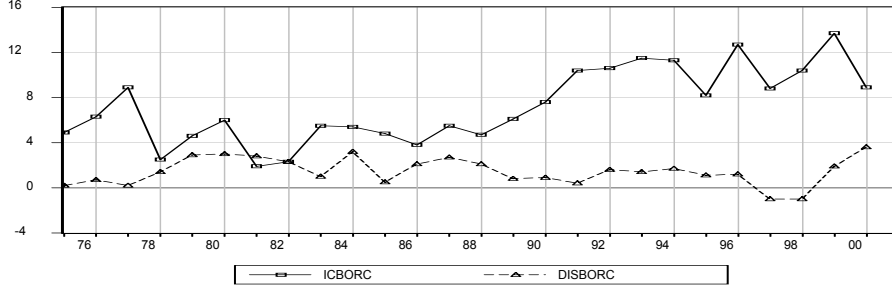

Grafik 1. Kamu Gelir -Gider ve Açıklarının GSMH'ya Oranlarının Seyri
(GSMH'ya Oran Olarak / %)

Buna göre, 1975 yılında başlatılan, Kamu Gelirlerinin izlediği dalgalanmalar, 1978'de boom'a, 1979'da deep'e, 1981'de boom'a, 1982'de deep'e, 1987'de boom'a, 1991'de deep'e, 1994'de boom'a, 1995'de deep'e 2000'de boom'a, Kamu giderlerinin izlediği dalgalanmalar, 1977'de boom'a, 1978- 1979'da deep'e, 1981'de boom'a, 1982'de deep'e, 1983'de boom'a, 1987'de deep'e, 1987'de boom'a, 1989'da deep'e, 1993'de boom'a, 1995'de deep'e, 2000'de boom'a, Kamu Giderlerinin izlediği dalgalanmalar, 1977'de boom'a, 1978-9'da deep'e, 1981'de boom'a, 1982'de deep'e,

1983'de boom'a, 1985'de deep'e, 1987'de boom'a, 1989'da deep'e, 1993'de boom'a, 1995'de deep'e, 1999'da boom'a, 2000'de deep'e, Kamu açıklarının izlediği dalgalanmaları, 1977'de boom'a, 1978'de deep'e, 1980'de boom'a, 1982'de deep'e, 1983'de boom'a, 1985'de deep'e, 1987'de boom'a, 1989'da deep'e, 1991'de boom'a, 1992'de deep'e, 1993'de boom'a, 1995'de deep'e, 1999'da boom'a ve 2000'de deep'e ulaşmaktadır.

Grafik.2.'den de İç ve Dış Borçların GSMH'ya oranlarındaki dalgalanmaların boom ve deep noktaları görülmektedir.

Grafik 2. İç- Dış Borçların GSMH'ya Oranlarının Seyri (GSMH'ya Oran Olarak / %)

Grafik 2'den görüldüğü gibi, İç Borçlarda meydana gelen dalgalanmalar, 1977'de boom'a, 1978'de deep'e, 1980'de boom'a, 1981'de deep'e, 1983'de boom'a, 1986'da deep'e, 1987'de boom'a, 1988'da deep'e, 1991'de boom'a, 1992'de deep'e, 1993'de boom'a, 1995'de deep'e, 1996'da boom'a, 1997'de deep'e, 1999'da boom'a ve 2000'de deep'e ulaşmaktadır. Dış borçlarda meydana gelen dalgalanmalar, 1976'da boom'a, 1977'de deep'e, 1981'de boom'a, 1983'de deep'e, 1984'de boom'a, 1985'de deep'e, 1987'de boom'a, 1989'da deep'e, 1990'de boom'a, 1991'de deep'e, 1992'de boom'a, 1993'de deep'e, 1994'de boom'a, 1995'de deep'e, 1996'da boom'a, 1997-8'de deep'e, 2000'de boom'a ulaşmaktadır.

Politik Bütçe Dalgalanmaları boyutunda, 1977, 1983, 1987, 1991 ve 1993 seçim yıllarında yükselen iç borçlara karşın, 1995 ve 1999 seçim yıllarında iç borçlarda azalma, 1977, 1983, 1991 ve 1995 seçim yıllarında azalan dış borçlara karşın yalnız 1987 seçim yılında dış borçlarda artış görülmektedir. Fakat, dış borçlarda yaşanan boom'ların, seçim sonrasındaki yıllarda, 1984, 1992 ve 1996 yıllarında yaşanması dikkat çekicidir.

Tablo.2. Kamu kesimi borçlanma gereğinin bütçe türlerine göre dağılımının GSMH'ya oranını göstermektedir.

Tablo 2. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (1975- 2000) (% / GSMH'ya Oran Olarak)

Yıllar	Toplam Kamu	Konsolide Bütçe	Faiz Dışı Konsolide Bütçe	KİT	Ma-halli İdareler	Döner Serm. Kuruluşlar	Sosyal Güvenlik Kuruluşları	Fonlar	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	Toplam (Net)
1975	4.7	0.8	0.3	4.0	-0.1	-	-	-	-	9.7
1976	6.7	1.2	0.7	5.6	0.0	-	-	-	-	14.2
1977	8.2	4.3	3.8	4.0	-0.1	-	-	-	-	20.2
1978	3.2	1.5	1.1	1.6	0.2	-	-	-	-	7.6
1979	7.2	3.1	2.5	4.0	0.0	0.1	-	-	-	16.9
1980	8.8	3.1	2.5	4.9	0.3	0.5	-	-	-	20.1
1981	4.0	1.5	0.6	2.4	0.0	0.0	-	-	-	8.5
1982	3.5	1.5	0.7	1.9	0.0	0.1	-	-	-	7.7
1983	4.9	2.2	0.7	2.2	0.0	0.5	-	-	-	10.5
1984	5.4	4.4	2.4	1.9	-0.1	0.0	-0.3	-0.5	-	13.2
1985	3.6	2.3	0.3	2.5	-0.1	-0.4	0.0	-0.6	-	7.6
1986	3.7	2.8	0.2	2.6	0.3	-0.3	0.0	-1.7	-	7.6
1987	6.1	3.5	0.5	3.3	0.5	0.0	-0.6	-0.6	-	12.7
1988	4.8	3.1	-0.8	2.2	0.4	0.1	-0.4	-0.5	-	8.9
1989	5.3	3.3	-0.3	1.9	0.2	0.0	-0.4	0.4	-0.1	10.3
1990	7.4	3.0	-0.5	3.8	0.0	0.0	-0.3	0.6	0.2	14.2
1991	10.2	5.3	1.5	3.1	0.3	0.0	0.1	0.9	0.4	21.8
1992	10.6	4.3	0.6	3.3	0.8	0.0	0.2	1.3	0.7	21.8
1993	12.0	6.7	0.9	2.4	0.7	0.0	0.6	0.9	0.7	24.9
1994	7.9	3.9	-3.8	1.4	0.4	0.0	0.6	0.9	0.7	12.0
1995	5.2	4.0	-3.3	-0.2	0.2	0.0	0.6	0.6	-0.1	7.0
1996	9.0	8.3	1.7	-0.5	0.4	0.0	0.2	0.1	0.5	16.8
1997	7.7	7.6	0.1	-0.2	0.3	0.0	0.1	0.0	0.1	7.7
1998	9.4	7.3	4.3	1.4	0.4	0.0	0.4	0.0	0.0	9.4
1999	15.6	11.9	1.8	2.5	0.4	0.0	0.3	0.7	0.1	15.6
2000	12.5	10.9	5.3	2.2	0.5	-0.1	0.2	-1.3	0.5	12.4

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950- 1998)**, Ankara, Aralık 1997, DPT, **Kamu Finansmanı Raporu**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim 2001.

Tablo 2 incelendiğinde, toplam kamu borçlanmasının GSMH'ya oranında, 1975-7 arasında artış, 1978'de azalış 1979-0'de artış, 1981-2'de azalış, 1983- 4'de artış, 1985'de azalış, 1987'de artış, 1988'de azalış, 1989-93 arasında artış, 1994-5'de azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998-9'da artış, 2000'de azalış görülmektedir. Konsolide Bütçenin GSMH'ya oranında, 1975-7'de artış, 1978'de azalış, 1979-0 'de sabit oranlı artış, 1991-2'de sabit oranlı azalış, 1983-4'de artış, 1985'de azalış, 1986-7'de artış, 1988'de azalış, 1989'da artış, 1990'da azalış, 1991'de artış, 1992'de azalış, 1993'de artış,

1994'de azalış, 1995-6'da artış, 1997-8'de azalış, 1999'da artış, 2000'de azalış görülmektedir. Faiz dışı konsolide bütçenin GSMH'ya oranında, 1975-7'de artış, 1978'de azalış, 1979-0 arasında sabit oranlı artış, 1981'de azalış, 1982-4 arasında artış, 1985-6'da azalış, 1987'de artış, 1988-90'da azalış, 1991'de artış, 1992'de azalış, 1993'de artış, 1994-5'de azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998'de artış, 1999'da azalış, 2000'de artış görülmektedir.

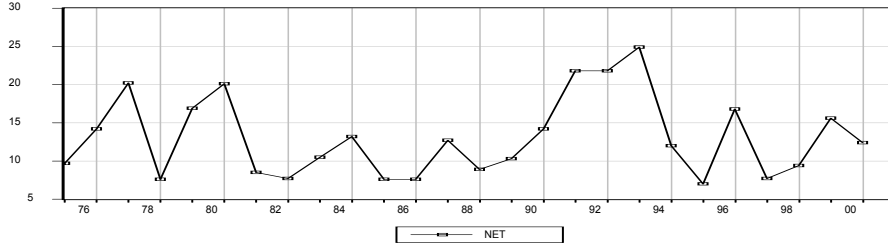
KİT'lerin Borçlanma Gereğinin GSMH'ya oranında, 1975-6'da artış, 1977-9'da azalış, 1980'de artış, 1981-2'de azalış, 1983'de artış, 1984'de azalış, 1985- 8'de artış, 1989'da azalış, 1990'da artış, 1991'de azalış, 1992'de artış, 1993-7'de, 1998- 9'da artış, 2000'de azalış görülmektedir. Mahalli idarelerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1976'da artış, 1977'de azalış, 1978'de artış, 1979'da azalış, 1980'de artış, 1981-4'de azalış, 1985- 7'de artış, 1988- 90'da azalış, 1991-2'de artış, 1993-5'de azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998-00'de artış görülmektedir. Döner Sermayeli Kuruluşların borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1979-0'de artış, 1981'de azalış, 1982-3'de artış, 1984-7'de azalış, 1988'de artış görülmektedir.

Döner sermayeli kuruluşların GSMH'ya oranı, 1980'de artış, 1981'de azalış, 1982-3'de artış, 1984-7'de azalış, 1988'de artış, 1989-00'de azalış, Sosyal güvenlik kuruluşların borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1984'de artış, 1985-90'da azalış, 1991-5'de artış, 1996-7'de azalış, 1998'de artış, 1999-00'de azalış, Fonların borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1984-8'de azalış, 1989-92'de artış, 1993-8'de azalış, 1999'da artış, 2000'de azalış, Özelleştirme kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1989- 91'de artış, 1992- 94'de artış, 1995'de azalış, 1996'da artış, 1997- 8'de azalış, 1999- 2000'de artış, Toplam net borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı 1975-7 arasında artış, 1978'de azalış, 1979-0 arasında artış, 1981-2 arasında azalış, 1983- 4 arasında artış, 1985-6 da sabit oranda azalış, 1987'de artış, 1988'de azalış, 1989-93 arasında artış, 1994- 5 arasında azalış, 1996'da artış, 1997'de azalış, 1998- 9'da artış ve 2000'de azalış göstermektedir.

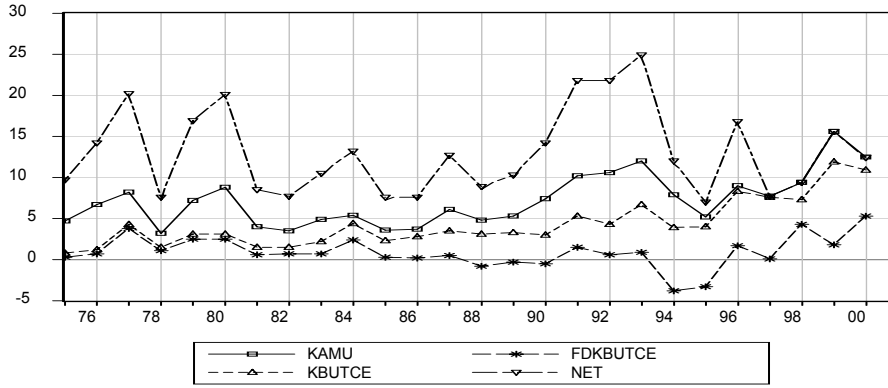
Toplam kamu borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1978'de % 3.2 ile minimum, 1999'da % 15.6 ile maksimum, konsolide bütçenin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1976'da % 1.2 ile minimum, 1999'da 11.9 ile maksimum, faiz dışı konsolide bütçenin GSMH'ya oranında, 1994'de % -3.8 ile minimum, 2000'de % 5.3 ile maksimum, KİT'in GSMH'ya oranında, 1996'da -% 0.5 ve 1980'de % 4.0 ile maksimum, döner sermaye kuruluşlarının GSMH'ya oranında, 1985'de -% 0.4 ile minimum, 1980'de ve 1983'de % 0.5 ile maksimum, sosyal güvenlik kuruluşlarının GSMH'ya oranında 1987'de -% 0.6 ile minimum, 1993, 1994,

1995’de % 0.6 ile maksimum, fonların GSMH’ya oranında 1985 ve 1987’de -% 0.6 ile minimum, 1991, 1993 ve 1994’de % 0.9 ile maksimum, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların GSMH’ya oranında, 1989 ve 1995’de -% 0.1 ile minimum, 1992, 1993 ve 1994’de 0.7 ile maksimum, net borçlanma gereğinin GSMH’ya oranında, 1995’de % 7.0 ile minimum, 1993’de % 24.9 ile maksimum noktalara ulaşmaktadır.

Bütün bu dalgalanmalar, Grafik 3, Grafik 4 ve Grafik 5’lerde boom (dalgalanmanın en yüksek noktası) ve deep (dalgalanmanın en düşük noktası) biçimindeki sınıflandırılmalarla görülebilmektedir.

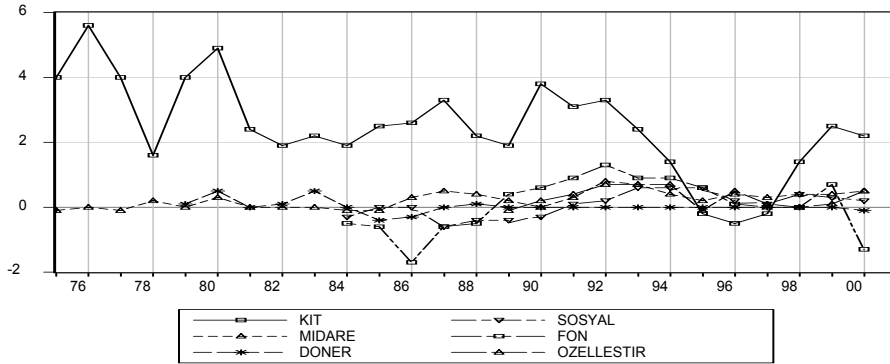
Grafik 3. Kamu Kesiminin Net Borçlanma Gereği (GSMH’ya Oran Olarak / %)

Grafik 4. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı-1 (GSMH’ya Oran Olarak / %)

Grafik 3, Grafik 4 ve Grafik 5’den de görüldüğü gibi, toplam kamu borçlanma gereğinin GSMH’ya oranında 1977’de boom, 1978’de deep, 1980’de boom, 1982’de deep, 1984’de boom, 1985’de deep, 1987’de boom, 1988’de deep, 1993’de boom, 1995’de deep, 1996’da boom, 1997’de deep, 1999’da boom, 2000’de deep, konsolide bütçenin borçlanma gereğinin

GSMH'ya oranında 1977'de boom, 1978'de deep, 1979-0'de boom, 1981-2'de deep, 1984'de boom, 1985'de deep, 1987'de boom, 1988'de deep, 1989'da boom, 1990'da deep, 1991'de boom, 1992'de deep, 1993'de boom, 1994'de deep, 1996'da boom, 1998'de deep, 2000'de boom, faiz dışı konsolide bütçenin GSMH'ya oranında 1977'de boom, 1978'de deep, 1979-0'da boom, 1981'de deep, 1984'de boom, 1986'da deep, 1987'de boom, 1989'da deep, 1991'de boom, 1992'de deep, 1993'de boom, 1995'de deep, 1996'da boom, 1997'de deep, 1998'de boom, 1999'da deep, 2000'de boom, KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında 1976'da boom, 1978'de deep, 1980'de boom, 1982'de deep, 1983'de boom, 1984'de deep, 1987'de boom, 1989'da deep, 1990'da boom, 1991'de deep, 1992'de boom, 1996'da deep, 1999'da boom, 2000'de deep, Mahalli idarelerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında 1975'de deep, 1976'da boom, 1977'de deep, 1980'de boom, 1984-5'de deep, 1987'de boom, 1990'da deep, 1992'de boom, 1995'de deep, 1996'da boom, 1997'de deep, 2000'de boom, Döner sermayeli kuruluşların GSMH'ya oranında, 1980'de boom, 1981'de deep, 1983'de boom, 1985'de deep, 1988'de boom, 2000'de deep, Sosyal güvenlik kuruluşlarının GSMH'ya oranında 1975'de deep, 1985'de boom, 1990'da deep, 1993, 1994,1995'de boom, 1997'de deep, 1998'de boom, 2000'de deep, fonların GSMH'ya oranında, 1986'da deep, 1992'de boom, 1997-1998'de deep, 1999'da boom, 2000'de deep, Özelleştirme kapsamındaki kuruluşların GSMH'ya oranında, 1989'da deep, 1992, 1993, 1994'de boom, 1995'de deep, 1996'da boom, 1998'de deep, 2000'de boom toplam net kamu borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1977'de boom, 1978'de deep, 1980'de boom, 1982'de deep, 1984'de boom, 1985, 1986'da deep, 1987'de boom, 1988'de deep, 1993'de boom, 1995'de deep, 1996'da boom, 1997'de deep, 1999'da boom yaşanmıştır.

Grafik 5. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı-2 (% / GSMH'ya Oranı)

Politik bütçe dalgalanmaları boyutunda, toplam kamu borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1977, 1987 ve 1999 milletvekili genel seçimlerinde boom'lar, 1983, 1987 ve 1995 seçimleri sonrasında boom'lar, konsolide bütçenin GSMH'ya oranında, 1977, 1987, 1991 seçimlerinde boom'lar, 1983, 1995 ve 1999 seçimlerinden sonrasında boom'lar, faiz dışı konsolide bütçenin GSMH'ya oranında, 1977, 1987 ve 1991 seçimlerinde boom'lar, 1983, 1995 ve 2000 seçimlerinden sonra boom'lar, KİT'lerin GSMH'ya oranı 1983, 1987 ve 1999 seçimlerinde boom'lar, mahalli idarelerin GSMH'ya oranında, 1987 seçimlerinde boom, 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinden sonra boom'lar, döner sermayeli kuruluşların GSMH'ya oranında, 1983 seçimlerinde boom, sosyal güvenlik kuruluşlarının GSMH'ya oranında, 1995 seçimlerinde boom, özelleştirme kapsamındaki kuruluşların GSMH'ya oranında, 1999 seçimlerinden sonraki yılda boom, net kamu borçlanma gereğinin GSMH'ya oranında, 1977, 1987 ve 1999 milletvekili genel seçimlerinde boom'lar, 1983 ve 1996 seçimlerinden sonraki yılda boom'lar yaşanmıştır.

Tablo 3. Kamu gelirlerinin türlerine göre dağılımının, 1975 ile 2000 yılları arasındaki gelişimini göstermektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, vergiler, 1975-8'de artış, 1979-0'de azalış, 1981'de artış, 1982'de azalış, 1983'de artış, 1984'de azalış, 1985-7'de artış, 1988'de azalış, 1989-94'de artış, 1995'de azalış, 1996-00'de artış, vergi dışı normal gelirler, 1975-6'da artış, 1977'de azalış, 1978'de artış, 1979'da azalış, 1980-1'de artış, 1982'de azalış, 1983-4'de artış, 1985'de azalış, 1986'da artış, 1987-9'da azalış, 1990-3'de aynı oranda kalış, 1994-5'de artış, 1996-7'de azalış, 1998-00'de artış, 1976'da azalış, 1978'de artış, 1979'da azalış, 1980-8'de artış, 1989-92'de azalış, 1993-6'da artış, 1997'de azalış, 1998'de artış, 1999-00'de azalış, fonlar, 1976-8'de artış, 1979'da azalış, 1980-1'de artış, 1982-3'de sabit oran, 1985'de azalış, 1986-7'de artış, 1988-9'da azalış, 1990'da artış, 1991-00'den sonra azalış görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, vergiler 1984'de % 11.2 ile minimum, 2000'de % 24.9, vergi dışı normal gelirler 1996'da % 0.6 ile minimum, 1978'de % 3.6 ile maksimum, Faktör gelirleri 1992'de -% 0.1 ile minimum, 1988'de % 6.3 ile maksimum, fonlar 1999'da -% 3.1 ile minimum, 1978'de % 1.1 ile maksimum noktaya ulaşmaktadır.

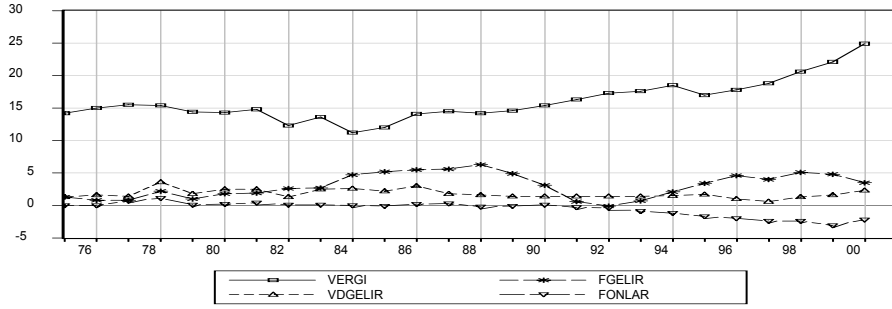
Grafik.6.'dan da görüldüğü gibi, vergilerde, 1977'de boom, 1980'de deep, 1981'de boom, 1982'de deep, 1983'de boom, 1984'de deep, 1987'de boom, 1988'de deep, 1994'de boom, 1995'de deep, 2000'de boom, vergi dışı normal gelirlerde, 1976'da boom, 1977'de deep, 1978'de boom, 1979'da deep, 1980 ve 1981'de boom, 1982'de deep, 1984'de boom, 1985'de deep, 1986'da boom, 1989-93'de deep, 1995'de boom, 1997'de deep, 2000'de boom, faktör gelirlerinde, 1976-7'de deep, 1978'de boom, 1979'da deep,

1988’de boom, 1992’de deep, 1998’de boom, 2000’de deep, fonlarda, 1978’de boom, 1979’da deep, 1981’de boom, 1985’de deep, 1987’de boom, 1988’de deep, 1990’da boom, 1991’de deep yaşanmıştır.

**Tablo 3. Kamu Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (1975- 2000)
(GSMH’ya Oran Olarak / %)**

Yıllar	Vergiler	Vergi Dışı Normal Gelirler	Faktör Gelirleri	Fonlar
1975	14.2	1.3	1.3	0.0
1976	15.0	1.6	0.8	0.0
1977	15.5	1.4	0.8	0.7
1978	15.4	3.6	2.2	1.1
1979	14.4	1.8	1.0	0.1
1980	14.3	2.5	1.8	0.2
1981	14.8	2.5	1.9	0.4
1982	12.3	1.3	2.6	0.1
1983	13.6	2.5	2.7	0.1
1984	11.2	2.6	4.7	0.0
1985	12.0	2.2	5.2	-0.1
1986	14.1	3.0	5.5	0.2
1987	14.5	1.8	5.6	0.3
1988	14.2	1.6	6.3	-0.2
1989	14.6	1.4	4.9	-0.1
1990	15.4	1.4	3.1	0.1
1991	16.3	1.4	0.6	-0.3
1992	17.3	1.4	-0.1	-0.4
1993	17.6	1.4	0.7	-0.9
1994	18.5	1.5	2.1	-1.2
1995	17.0	1.7	3.4	-1.7
1996	17.8	1.0	4.6	-2.0
1997	18.8	0.6	4.0	-2.4
1998	20.6	1.3	5.1	-2.4
1999	22.1	1.6	4.8	-3.1
2000	24.9	2.3	3.5	-2.2

Kaynak: DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950- 1998)**, Ankara, Aralık 1997. DPT, **Kamu Finansmanı Raporu**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim 2001.

Grafik 6. Kamu Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (GSMH'ya Oran Olarak / %)

Politik Bütçe Dalgalanmaları boyutunda, kamu gelirlerinin yaşadığı deep'ler vergilerde 1995 seçimlerinde, vergi dışı normal gelirlerde 1977 seçimlerinde, faktör gelirlerinde 1977 seçimlerinde, fonlarda 1991 seçimlerinde yaşanmıştır.

6. TABLO ANALİZİ BULGULARI ve YORUMU

Bu sonuçlara göre, kamu gelirlerinde yaşanan 3 Deep, 1991, 1995 ve 1999 seçim yıllarında, kamu giderlerinde yaşanan 3 Boom, 1977, 1983 ve 1987 seçim yıllarında, kamu açıklarında yaşanan 5 Boom, 1977, 1983, 1987, 1991 ve 1999 seçim yıllarında görülmektedir. Öncelikle gözlemlendiği gibi, politik bütçe döngülerinde, sırasıyla kamu açıklarının artması, kamu gelirlerinin azaltılmasını ve kamu giderlerinin artmasını aşmaktadır.

İç borçlar, 1977, 1983, 1987, 1991 ve 1999 seçim yılları olmak üzere 5 boom ve dış borçlarda 1987 seçim yıllarında olmak üzere 1 boom yaşanmıştır. Buna göre, politik bütçe dalgalanmaları doğrultusunda dış borçlar yerine, iç borçlar kullanılmaktadır. Fakat, dış borçlarda yaşanan 3 boom'un seçim yılı sonrasındaki yıla rastlaması, seçimler nedeniyle yaşanan finansman sıkıntısının değiş-tokuş niteliğinde, borcun borçla finansmanını beraberinde getirmektedir. Bir başka deyişle seçimlerden dolayı ihtiyaç duyulan finansman kaynağı olarak kullanılan iç borçlanma, seçim yılı sonrasında, bu iç borcun dış borçla finansmanına yol açmaktadır.

Kamu borçlanma gereği 3 seçim yılında, konsolide bütçenin borçlanma gereği 3 seçim yılında, faiz dışı konsolide bütçe 3 seçim yılında, KİT'lerin borçlanma gereği 1 seçim yılında, mahalli idarelerin borçlanma gereği 1 seçim yılında, döner sermayeli kuruluşların borçlanma gereği 1 seçim yılında, sosyal güvenlik kuruluşlarının 1 seçim yılında, fonların borçlanma gereğinin 1 seçim yılında gerçekleşmesi, toplam kamu borçlanmasının seçim yıllarında artış gösteren kısımlarının, konsolide bütçenin borçlanma

gereği ve faiz dışı konsolide bütçenin borçlanma gereğinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, toplam kamu borçlanmasında ortaya çıkan politik bütçe dalgalanmalarının nedeni, faizli ve faiz dışı konsolide bütçedir.

Kamu gelirleri türlerinin incelenmesinde, politik bütçe dalgalanmalarına yoğun olarak rastlanmadığı görülmektedir.

7. TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN POLİTİK BÜTÇE DÖNGÜLERİ MODELİ

Yapılan tablo analizlerinden görüldüğü gibi, politik bütçe dalgalanmaları Türkiye Ekonomisi'nin özellikle kamu açıklarında ve kamu giderlerinde görülmektedir. Kamu gider türlerinden yalnız konsolide bütçede (gerek faizli, gerekse faiz dışı olarak) politik bütçe dalgalanmalarının gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı toplam seçim yıllarının yarısında, iç borçlanma artış görülürken, dış borçlanmanın seçimden hemen sonraki yıllarda artması, seçimlerin farklı zamanlarda hem iç borçla, hem de dış borçla desteklendiği görülmektedir.

Böylece Türkiye Ekonomisi'nde politik bütçe dalgalanmalarını gösterebilecek matematiksel kalıp ve kurulabilecek ekonometrik modelde veri olarak ele alınması gereken makro ekonomik değişkenlerin, kamu açıkları, kamu giderleri, konsolide bütçe giderleri, iç borçlanma ve dış borçlanma olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

7.1. Data

Milletvekili ara seçimleri, genel seçimleri, yerel seçimleri, Cumhurbaşkanlığı seçimi, kongreyle başkanlık seçimi, genel yerel seçimi ve hükümet değişimlerinin, gerek ülkenin üretim yapısının (işçilik maliyetlerindeki artış nedeniyle) dış rekabete uyum sağlama, gerekse politik belirsizlik ortamından dolayı ekonomi olumsuz yönden etkilenmesine rağmen (Toprak, 1999: 149), çalışmada literatürde izlenen yola uyarak, yalnız Milletvekili Genel Seçimleri dikkate alınmaktadır.

Çalışmamızda politik bütçe döngülerinin Türkiye Ekonomisi açısından geçerli olup- olmadığını test etmek için, devlet bütçesinin kamu giderleri, kamu açıkları, iç borçlanma ve dış borçlanma değişkenlerinin kullanılması uygundur. Veri olarak alınan yıllar 1975 ve 2000 yılları arasında kalan 26 yıl ve 6 seçim yılı (1977, 1983, 1987, 1991, 1995 ve 1999 olmak üzere)'dir.

7.2. Yöntem

Bu kısımda, ekonometrik yöntem olarak, tablo analizlerinden elde edilen dış borçlanma değişkeninde varolan 1 yıl gecikme (Kutlar, 1998: 184)

ve Türkiye'deki teknik bilgi ve iletişim araçlarındaki yetersizlikler dolayı ajanların beklentilerinde varolan bilgi noksanlığı - beklentilerin geçmişte yaşanan deneyimlere bağlı olması (Tarı 1998: 40) nedenleriyle, *uyarlanmış beklentilere dayanan*, kamunun bireysel bir ekonomik ajan olması ve kendi çıkarı doğrultusunda (milletvekili genel seçimlerini kazanma kaygısı) hareket etmesinden dolayı da *fırsatçı* olan, *uyarlanmış beklentilere dayanan politik bütçe döngülerinin* varolup- olmadığının testi amaçlanmaktadır.

Ekonometrik model için yapılan çalışma, temel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmında ham veri olarak, değişkenlerin cari değerleri kullanılmaktadır. Ekonometrik analiz kısmında serilerin cari değerleri ADF durağanlık (Akçoraoğlu, 1999: 5), ko-entegre (Akçoraoğlu, 1999 : 59) ve nedensellik testleri yapılarak cari değerlerin modelde kullanılıp- kullanılmayacağı belirlenmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmında, panel regresyon tahmin yöntemi (analizde belirleyici rol oynayan kurumsal faktörlerin, kukla değişken olarak dikkate alınmasıyla gerçekleştirilmektedir ve bu çalışmada kukla değişken olarak milletvekili genel seçimleri ele alınmaktadır) kullanılarak, uyarlanmış beklentiler modeli ve otoregresif model kurulmaktadır (Mbaku, 1994: 7).

Seçim yılı ve seçim yılı sonrasında beklentilerin gecikmeli etkisinin geçerliliği nedeniyle, Cagan ve Friedman tarafından kullanılan (Gujarati, 1995, İstanbul: 590) ekonometrik analizde uyarlanmış beklentiler modeli için, serilerin gecikmeli değerleri dikkate alınmaktadır (Alesina, Cohen and Roubini, 1992: 5).

Uyarlanmış beklentiler modeli kurulurken, ilk dikkat edilmesi gereken, değişkenlerin katsayılarının pozitif olmasıdır. (Sabit katsayı, bu kuralın dışında tutulabilmektedir.) Aksi takdirde, model istatistiksel anlamda doğru işarete sahip olmadığı için, kabul edilmemektedir (Gujarati, 1995: 591-592).

Otoregresif modeline, uyarlanmış beklentiler modelinin otokorelasyonu yani, hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olup-olmadığını göstermediği için ihtiyaç duyulmaktadır. Bir başka deyişle, uyarlanmış beklentiler modelinde tahmin ediciler sapmalı ve tutarsız sonuç verebilmektedir. Bu nedenle, otoregresif modele ihtiyaç duyulmaktadır (Tarı, 1998: 41, 42).

Panel regresyon tahmin yöntemi ile kurulan gecikmesi dağıtılmış ve otoregresif modelde, SECIM ile gösterilen milletvekili genel seçim yıllarının, Kukla Değişken olarak alınmasının amacı, ülkemizin seçim olmayan yıllardaki spesifik etkilerinden arındırmaktır. Bir başka deyişle, SECIM kukla değişkeni, kurulan regresyon denkleminde, yapılan genel seçimlerin bağımlı değişkeni etkileyip-etkilemediğini ve etkiliyorsa ne yönde etkilediğini göstermektedir. SECIM kukla değişkeni, aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

SECIM_t { 1 Milletvekili Genel Seçimlerin Yapıldığı Yıl
SECIM_t { 0 Diğer Yıllar

Çalışmadaki analizler için, Windows 94 Microsoft Word 6.0. ile uyumlu E-Views 2.0. paket programı kullanılmaktadır.

7.4. Uyarlanmış Beklentilere Dayanan Fırsatçı Politik Bütçe Döngüleri Modeli

Veri olarak alınan kamu giderleri, kamu açıkları, konsolide bütçe giderleri, iç borçlanma, dış borçlanma ve GSMH olarak 6 tane makro ekonomik değişken kullanılmaktadır.

Tablo 4. Veri Seriler İçin ADF Birim Kök Testleri (1. Dereceden Farkı Alınmış)

Seri Adı	Serinin Birim Kök Değeri	%1'de Kritik Değer	%5'de Kritik Değer	%10 Kritik Değer	Karar (Birim Kök Var veya Yok Olarak)
Acik	-2.024034	-3.7343	-2.9907	-2.6348	var
Gider	0.873524	-3.7343	-2.9907	-2.6348	var
GSMH	7.753899	-3.7343	-2.9907	-2.6348	yok
kb	4.202508	-3.7343	-2.9907	-2.6348	yok
Fdkb	1.976846	-3.7343	-2.9907	-2.6348	var
İcborc	-1.970690	-3.7343	-2.9907	-2.6348	var
Disborc	4.786332	-3.7343	-2.9907	-2.6348	yok

Tablo 4'den de görüldüğü gibi, yapılan ADF (düzenlenmiş dickey fuller) birim kök testi analizlerine göre, kamu açıkları, kamu giderleri, faiz dışı konsolide bütçe giderleri ve iç borç değişkenlerinin cari değerlerinin 1 yıl gecikmeli, düzeyde birim köke rastlanmaktadır. Gerek ekonometrik sonuçların iktisat bilimi doğrultusunda yorumlamakta kolaylık, gerekse serilerde birim köke rastlanmaması açısından serilerin logaritması alınmaktadır.

Tablo 5'den de gözlemlendiği gibi, logaritması alınmış veri seriler için yapılan ADF birim testlerine göre, özellikle % 5 ve % 10 MacKinnon Kritik Değerlerinde birim köke rastlanılmamış ve serilerin durağan olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 6'dan da görülebildiği gibi, tüm seri çiftleri % 1 kritik düzeyinde ko-entegredir. Yani birlikte hareket edebilmektedir.

Tablo 5. Logaritması Alınmış Veri Seriler İçin ADF Birim Kök Testleri

Seri Adı	Serinin Birim Kök Değeri	%1'de Kritik Değer	%5'de Kritik Değer	%10 Kritik Değer	Karar (Birim Kök Var veya Yok Olarak)
LACIK	-5.518992	-3.7497	-2.9969	-2.6381	yok
LGIDER	-5.611853	-3.7497	-2.9969	-2.6381	yok
LGSMMH	-3.452835	-3.7497	-2.9969*	-2.6381*	yok (* lı Kritik Değerde)
LKB	-5.804479	-3.7497	-2.9969	-2.6381	yok
LFDKB	-5.357573	-3.7497	-2.9969	-2.6381	yok
LICBORC	-5.494078	-3.7497	-2.9969	-2.6381	yok
LDISBORC	-3.430010	-3.7497	-2.9969*	-2.6381*	yok (* lı Kritik Değerde)

LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LFDKB= logaritması alınmış faiz dışı konsolide bütçe açıkları, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.

Tablo 6. Seri Çiftleri Arasındaki Ko- Entegrasyon Testleri

Seri Çift Adı	Eigen Değeri	Likelihood Oranı	% 5 Kritik Düzey	% 1 Kritik Düzey	Karar (Seri Çiftleri Ko-Entegre veya Değil Olarak)
Lacik- Lgider	0.407989	13.53078	15.41	20.04	Ko-entegre
	0.038780	0.949247	3.76	6.65	Ko- entegre
Lacik-Lkb	0.407573	13.32858	15.41	20.04	Ko-entegre
	0.031328	0.763896	3.76	6.65	Ko- entegre
Lacik-Lfdkb	0.315244	9.273853	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.007688	0.185219	3.76	6.65	Ko- entegre
Lacik-LGSMMH	0.477405	16.90317	15.41*	20.04	*'lı KD'de Ko- entegre değil.
	0.053847	1.328416	3.76	6.65	Ko- entegre
Lacik-Licborc	0.407989	13.53078	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.038780	0.949247	3.76	6.65	Ko- entegre
Lacik-Ldisborc	0.369849	11.29516	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.008796	0.212048	3.76	6.65	Ko- entegre
Lgider-Lkb	0.428700	14.34795	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.037278	0.911776	3.76	6.65	Ko- entegre
Lgider-Lfdkb	0.282288	8.129690	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.007026	0.169213	3.76	6.65	Ko- entegre
Lgider-LGSMMH	0.498318	17.78056	15.41*	20.04	*'lı KD'de Ko- entegre değil.

	0.049787	1.225653	3.76	6.65	Ko- entegre
Lgider-Licborc	0.423479	14.43883	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.049602	1.220990	3.76	6.65	Ko- entegre
Lgider-Ldisborc	0.378726	11.57891	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.006451	0.155314	3.76	6.65	Ko- entegre
LGSMH-Lkb	0.613331	23.22626	15.41	20.04*	*'lı KD'de Ko- entegre değil.
	0.017422	0.421808	3.76	6.65	Ko- entegre
LGSMH-Lfdkb	0.332833	10.44530	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.030045	0.732135	3.76	6.65	Ko- entegre
LGSMH-Licborc	0.418176	13.46914	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.019435	0.471024	3.76	6.65	Ko- entegre
LGSMH-Ldisborc	0.211622	5.848813	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.005906	0.142162	3.76	6.65	Ko- entegre
Lkb-Lfdkb	0.304094	9.444449	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.030503	0.743478	3.76	6.65	Ko- entegre
Lkb-Licborc	0.497400	17.59869	15.41*	20.04	*'lı KD'de Ko- entegre değil.
	0.044307	1.087649	3.76	6.65	Ko- entegre
Lkb-Ldisborc	0.383964	12.16949	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.022359	0.542706	3.76	6.65	Ko- entegre
Lfdkb-Licborc	0.342679	10.68266	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.025204	0.612659	3.76	6.65	Ko- entegre
Lfdkb-Ldisborc	0.404188	12.84370	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.017174	0.415767	3.76	6.65	Ko- entegre
Licborc-Ldisborc	0.172855	4.579159	15.41	20.04	Ko- entegre
	0.001023	0.024557	3.76	6.65	Ko- entegre

LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LFDKB= logaritması alınmış faiz dışı konsolide bütçe açıkları, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.

Tablo7. Granger Nedensellik Testleri

Lags: 1			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Karar (Nedensellik Var veya Yok Olarak)
LKB does not Granger Cause LACIK	25	19.6923	var
LACIK does not Granger Cause LKB		0.30109	yok
LFDKB does not Granger Cause LACIK	25	7.88650	var
LACIK does not Granger Cause LFDKB		0.44663	yok

LGIDER does not Granger Cause LACIK	25	0.04854	yok
LACIK does not Granger Cause LGIDER		0.04919	yok
LGSMH does not Granger Cause LACIK	25	24.8136	var
LACIK does not Granger Cause LGSMH		0.02085	yok
LICBORC does not Granger Cause LACIK	25	21.1611	var
LACIK does not Granger Cause LICBORC		0.10765	yok
LDISBORC does not Granger Cause LACIK	25	14.7049	var
LACIK does not Granger Cause LDISBORC		2.93219	var %5 anlamlılık düzeyinde
LFDKB does not Granger Cause LKB	25	0.02291	yok
LKB does not Granger Cause LFDKB		11.1721	var
LGIDER does not Granger Cause LKB	25	0.74778	yok
LKB does not Granger Cause LGIDER		21.6529	var
LGSMH does not Granger Cause LKB	25	22.1544	var
LKB does not Granger Cause LGSMH		2.99892	var %5 anlamlılık düzeyinde
LICBORC does not Granger Cause LKB	25	5.44886	var
LKB does not Granger Cause LICBORC		0.00880	yok
LDISBORC does not Granger Cause LKB	25	1.43520	yok
LKB does not Granger Cause LDISBORC		18.2626	var
LGIDER does not Granger Cause LFDKB	25	0.41570	yok
LFDKB does not Granger Cause LGIDER		8.47359	var
LGSMH does not Granger Cause LFDKB	25	14.6675	var
LFDKB does not Granger Cause LGSMH		1.07162	yok
LICBORC does not Granger Cause LFDKB	25	14.5534	var
LFDKB does not Granger Cause LICBORC		0.57040	yok
LDISBORC does not Granger Cause LFDKB	25	6.47199	var
LFDKB does not Granger Cause LDISBORC		5.52750	var
LGSMH does not Granger Cause LGIDER	25	26.4189	var
LGIDER does not Granger Cause LGSMH		0.01247	yok
LICBORC does not Granger Cause LGIDER	25	22.0349	var
LGIDER does not Granger Cause LICBORC		0.03368	yok
LDISBORC does not Granger Cause LGIDER	25	15.8060	var
LGIDER does not Granger Cause LDISBORC		2.71829	var %5 anlamlılık düzeyinde
LICBORC does not Granger Cause LGSMH	25	0.94963	yok
LGSMH does not Granger Cause LICBORC		10.8413	var
LDISBORC does not Granger Cause LGSMH	25	1.18404	yok
LGSMH does not Granger Cause LDISBORC		14.4466	var
LDISBORC does not Granger Cause LICBORC	25	3.07892	var %5 anlamlılık düzeyinde
LICBORC does not Granger Cause LDISBORC		11.4298	var
Lags: 2			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Karar (Nedensellik Var veya Yok Olarak)
LKB does not Granger Cause LACIK	24	7.14955	var
LACIK does not Granger Cause LKB		0.21825	yok
LFDKB does not Granger Cause LACIK	24	1.69797	yok
LACIK does not Granger Cause LFDKB		1.43229	yok

LGIDER does not Granger Cause LACIK	24	0.04415	yok
LACIK does not Granger Cause LGIDER		0.27673	yok
LGSMH does not Granger Cause LACIK	24	6.52759	var
LACIK does not Granger Cause LGSMH		3.21238	var %5 anlamlılık düzeyinde
LICBORC does not Granger Cause LACIK	24	6.50026	var
LACIK does not Granger Cause LICBORC		0.01130	yok
LDISBORC does not Granger Cause LACIK	24	3.62264	var %5 anlamlılık düzeyinde
LACIK does not Granger Cause LDISBORC		0.90337	yok
LFDKB does not Granger Cause LKB	24	0.10007	yok
LKB does not Granger Cause LFDKB		3.37404	var %5 anlamlılık düzeyinde
LGIDER does not Granger Cause LKB	24	0.31059	yok
LKB does not Granger Cause LGIDER		7.62757	var
LGSMH does not Granger Cause LKB	24	9.72148	var
LKB does not Granger Cause LGSMH		1.07937	yok
LICBORC does not Granger Cause LKB	24	4.19631	var %5 anlamlılık düzeyinde
LKB does not Granger Cause LICBORC		0.65708	yok
LDISBORC does not Granger Cause LKB	24	1.08818	yok
LKB does not Granger Cause LDISBORC		5.63979	var
LGIDER does not Granger Cause LFDKB	24	1.52682	yok
LFDKB does not Granger Cause LGIDER		1.89236	yok
LGSMH does not Granger Cause LFDKB	24	4.17042	var %5 anlamlılık düzeyinde
LFDKB does not Granger Cause LGSMH		0.20554	yok
LICBORC does not Granger Cause LFDKB	24	4.92048	var
LFDKB does not Granger Cause LICBORC		0.38456	yok
LDISBORC does not Granger Cause LFDKB	24	1.65475	yok
LFDKB does not Granger Cause LDISBORC		3.90214	var %5 anlamlılık düzeyinde
LGSMH does not Granger Cause LGIDER	24	6.84166	var
LGIDER does not Granger Cause LGSMH		3.84741	var %5 anlamlılık düzeyinde
LICBORC does not Granger Cause LGIDER	24	6.56643	var
LGIDER does not Granger Cause LICBORC		0.10087	yok
LDISBORC does not Granger Cause LGIDER	24	4.11093	var %5 anlamlılık düzeyinde
LGIDER does not Granger Cause LDISBORC		0.72721	yok
LICBORC does not Granger Cause LGSMH	24	1.16717	yok
LGSMH does not Granger Cause LICBORC		3.80688	var %5 anlamlılık düzeyinde
LDISBORC does not Granger Cause LGSMH	24	0.35687	yok
LGSMH does not Granger Cause LDISBORC		2.53665	yok
LDISBORC does not Granger Cause LICBORC	24	1.62111	yok
LICBORC does not Granger Cause LDISBORC		2.90696	var %5 anlamlılık düzeyinde
Lags:3			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Karar (Nedensellik Var veya Yok Olarak)
LKB does not Granger Cause LACIK	23	4.30100	var
LACIK does not Granger Cause LKB		0.65057	yok
LFDKB does not Granger Cause LACIK	23	0.49151	yok
LACIK does not Granger Cause LFDKB		1.18895	yok

LGIDER does not Granger Cause LACIK	23	0.24451	yok
LACIK does not Granger Cause LGIDER		0.42248	yok
LGSMH does not Granger Cause LACIK	23	3.25196	var %5 anlamlılık düzeyinde
LACIK does not Granger Cause LGSMH		4.67235	var
LICBORC does not Granger Cause LACIK	23	2.86688	var
LACIK does not Granger Cause LICBORC		1.85998	yok
LDISBORC does not Granger Cause LACIK	23	1.29679	yok
LACIK does not Granger Cause LDISBORC		0.93300	yok
LFDKB does not Granger Cause LKB	23	0.15691	yok
LKB does not Granger Cause LFDKB		1.54795	yok
LGIDER does not Granger Cause LKB	23	0.82391	yok
LKB does not Granger Cause LGIDER		4.22924	var
LGSMH does not Granger Cause LKB	23	4.06944	var
LKB does not Granger Cause LGSMH		0.33618	yok
LICBORC does not Granger Cause LKB	23	1.52364	yok
LKB does not Granger Cause LICBORC		1.81703	yok
LDISBORC does not Granger Cause LKB	23	0.84304	yok
LKB does not Granger Cause LDISBORC		8.67466	var
LGIDER does not Granger Cause LFDKB	23	0.98779	yok
LFDKB does not Granger Cause LGIDER		0.54374	yok
LGSMH does not Granger Cause LFDKB	23	1.55640	yok
LFDKB does not Granger Cause LGSMH		0.37600	yok
LICBORC does not Granger Cause LFDKB	23	1.70105	yok
LFDKB does not Granger Cause LICBORC		0.61040	yok
LDISBORC does not Granger Cause LFDKB	23	0.42814	yok
LFDKB does not Granger Cause LDISBORC		3.09417	var %5 anlamlılık düzeyinde var)
LGSMH does not Granger Cause LGIDER	23	3.53464	var
LGIDER does not Granger Cause LGSMH		4.67282	var
LICBORC does not Granger Cause LGIDER	23	2.91675	var %5 anlamlılık düzeyinde
LGIDER does not Granger Cause LICBORC		2.58685	yok
LDISBORC does not Granger Cause LGIDER	23	1.46751	yok
LGIDER does not Granger Cause LDISBORC		0.75257	yok
LICBORC does not Granger Cause LGSMH	23	1.24190	yok
LGSMH does not Granger Cause LICBORC		5.44767	var
LDISBORC does not Granger Cause LGSMH	23	0.76418	yok
LGSMH does not Granger Cause LDISBORC		7.86050	var
LDISBORC does not Granger Cause LICBORC	23	1.95177	yok
LICBORC does not Granger Cause LDISBORC		5.96576	var
LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LFDKB= logaritması alınmış faiz dışı konsolide bütçe açıkları, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.			

Tablo 7’de Granger Nedensellik Test sonuçları görülmektedir. Granger Nedensellik Testi için yapılan F testi, 1 gecikme için % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde 3.94 ve 2.63 olarak, 2 gecikme için % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde 4.01 ve 2.66 olarak, 3 gecikme için % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde 4.10 ve 2.70 kritik değerler belirlenmektedir. $V_1 = DS - 1$ ($V_1 =$ pay, $DS =$ Değişken Sayısı’dır.), $V_2 = GS - DS$ ($V_2 =$ Payda, $GS =$ Gözlem Sayısı’dır). Pay ve paydanın çakıştığı noktada, F Tablosundan %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde kritik değerler elde edilmektedir.) (Serper, 1993: 172).

Granger nedensellik testleri sonucunda, aralarında ilişkinin yönüne (hangi değişkenden hangisine doğru olmak üzere) ve türüne (tek ya da çift nedensellik olmak üzere) göre, seri çiftleri belirlenmektedir. Tablo 7’ye göre, % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde, 1 yıl gecikmeli olarak ve logaritması alınmış seri çiftlerinde, ilişkisinin yönüne göre, sırasıyla, konsolide bütçe açığı ile toplam kamusal açıklar arasında, faiz dışı konsolide bütçe açığı ile toplam kamusal açıklar arasında, GSMH ile toplam kamusal açık arasında, iç borç ile toplam kamusal açıklar arasında, iç borçlar ile toplam kamusal açıklar arasında, dış borçlar ile toplam kamusal açıklar arasında, konsolide bütçe ile faiz dışı konsolide bütçe açıkları arasında, konsolide bütçe açıkları ve toplam kamusal giderler arasında, GSMH ile konsolide bütçe açıkları arasında, iç borçlar ve konsolide borçlar arasında, konsolide bütçe açıkları ve dış borçlar arasında, faiz dışı konsolide bütçe açığı arasında (çift nedensellik), dış borçlar ile konsolide bütçe açığı arasında (çift nedensellik) GSMH ile kamusal giderler arasında, iç borçlar ile kamusal giderler arasında, dış borçlar ile kamusal giderler arasında, GSMH ile iç borçlar arasında, GSMH ile dış borçlar arasında ve iç borçlar ile dış borçlar arasında tek yönlü nedensellik mevcuttur. 1 yıl gecikmeli serilerin nedensellik ilişkisine göre elde edilen bu sonuçlar, matematiksel kalıplarla da gösterilebilmektedir:

- 1.) $LACIK = LKB + LFDKB + LGSMH + LICBORC + LDISBORC$
- 2.) $LGIDER = LKB + LFDKB + LGSMH + LICBORC + LDISBORC$
- 3.) $LDISBORC = LICBORC + LGSMH + LKB$
- 4.) $LIÇBORÇ = GSMH$
- 5.) $LKB = LICBORC + LDISBORC$
- 6.) $LFDKB = LKB$

Tablo 7’ye göre, % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde, 2 yıl gecikmeli olarak ve logaritması alınmış seri çiftlerinde, ilişkisinin yönüne göre, sırasıyla, konsolide bütçe açıkları ile toplam kamusal açık, GSMH ile toplam kamusal açık, iç borçlar ile toplam kamusal açık, konsolide bütçe açık ile

kamusal gider, GSMH ile konsolide bütçe açık, konsolide bütçe açık ile dış borç, iç borç ve faiz dışı konsolide bütçe, GSMH ile toplam kamusal gider, iç borç ile toplam kamusal gider arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. 2 yıl gecikmeli serilerin nedensellik ilişkisine göre elde edilen bu sonuçlar, matematiksel kalıplarla da gösterilebilmektedir:

$$7.)LACIK= LKB+ LGSMH+ LICBORC$$

$$8.)LGIDER=LKB+ LGSMH+ LICBORC$$

$$9.)LKB= LGSMH$$

$$10.)LDISBORC= LKB$$

$$11.)LFDKB= LICBORC$$

Tablo 7'ye göre, % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde, 3 yıl gecikmeli olarak ve logaritması alınmış seri çiftlerinde, ilişkisinin yönüne göre, sırasıyla, konsolide bütçe açıkları ile toplam kamusal açık, toplam kamusal açık ve GSMH, iç borç ile toplam kamusal açık, konsolide bütçe açığı ile toplam kamusal gider, GSMH ile konsolide bütçe açığı, konsolide bütçe açığı ile dış borçlar, GSMH ile toplam kamusal gider (çift nedensellik), toplam kamusal gider ile GSMH, GSMH ile iç borçlar, GSMH ile dış borçlar ve iç borçlar ile dış borçlar arasında tek yönlü nedensellik vardır. 3 yıl gecikmeli serilerin nedensellik ilişkisine göre elde edilen bu sonuçlar, matematiksel kalıplarla da gösterilebilmektedir:

$$12.)LACIK= LKB+ LICBORC$$

$$13.)LGSMH= LACIK+ LGIDER$$

$$14.)LDISBORC= LGSMH+ LICBORC+ LKB$$

$$15.) LGIDER= LKB+ LGSMH$$

$$16.)LKB= LGIDER$$

$$17.)LICBORC= LGSMH$$

Gecikmesi dağıtılmış değişkenlerle çalışan uyarlanmış beklentiler modeli, 1 yıl gecikmeli 1, 2 ve 3 formüllerinden oluşan, yukarıdaki öncül kalıplarla kurulabilmektedir. Özellikle 1 yıl gecikme almanın önemi ve nedeni, politik bütçe döngülerinin öngörüsü doğrultusunda, seçimlerin etkisinin her seçim yılında ve sonrasındaki yılda etkili olmasına dayanmaktadır. Böylece, serilerin 1 yıl gecikmeleri ile SECIM (Milletvekili Genel Seçimleri) kukla değişken olarak, kurulan uyarlanmış beklentiler modelleri Tablo 8'de tablolandırılmaktadır. (2 ve 3 gecikmeli formüllere, çalışmanın teorik bağlamında, -seçimlerin makro ekonomik değişkenleri seçim yılında ve sonrasındaki yılda etkilemekte olduğu varsayımınca- ihtiyaç duyulmaktadır.)

Tablo 8'deki uyarlanmış beklenti modelleri incelendiğinde de, ilk dikkate alınması gereken, çalışmanın teorik beklentisine uygun olarak, SECIM kukla değişkeninin, toplam kamusal açıklar üzerinde arttırıcı bir etkiye sahip olmasına, yani parametrenin işaretinin pozitif olmasına dikkat edilmelidir. İkinci olarak, ekonometri bilimi çerçevesinde uyarlanmış beklentiler modelinin kurulmasında, *teorik beklentinin aksi yönünde*, bağımsız değişkeninin işaretinin değişmesine kadar gecikme alındığına dikkat edilmelidir. Nitekim bu durum, Tablo 8'de bir düzineden fazla kurulan uyarlanmış beklentilerin gecikme sayılarının farklılığıyla görülebilmektedir.

Tablo 8. Uyarlanmış Beklentiler Modelleri

I.			
LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	2.109401	0.892137	2.364437
LKB	0.300203	0.748436	0.401107
LKB(-1)	-0.360142	0.758369	0.474891
LKB(-2)	0.944350	0.685074	1.378464
SECIM	0.496396	0.797896	0.622131
R squared	0.871483	Mean dependent var	9.485086
Adjusted R-squared	0.844427	S.D. dependent var	3.789681
S.E. of regression	1.494755	Akaike info criterion	0.986976
Sum squared resid	42.45156	Schwarz criterion	1.232404
Log likelihood	-40.89824	F-statistic	32.21011
Durbin-Watsonstat	2.384298	Prob(F-statistic)	0.000000
II.			
LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	2.258652	0.548770	4.115843
LFDKB	0.997905	0.196947	5.066880
LFDKB(-1)	-0.089176	0.202070	-0.441312
SECIM	-0.127469	0.597536	-0.213324
R-squared	0.910001	Mean dependent var	9.268444
Adjusted R-squared	0.897144	S.D. dependent var	3.864794
S.E. of regression	1.239485	Akaike info criterion	0.575038
Sum squared resid	32.26277	Schwarz criterion	0.770058
Log likelihood	-38.66144	F-statistic	70.77862
Durbin-Watsonstat	1.599542	Prob(F-statistic)	0.000000
III.			
LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	-2.308207	1.213970	-1.901371
LGSMH	-0.611278	2.707866	-0.225742
LGSMH(-1)	1.610829	2.769143	0.581707

SECIM	0.468604	0.718701	0.652016
R-squared	0.872068	Mean dependent var	9.268444
Adjusted R-squared	0.853792	S.D. dependent var	3.864794
S.E. of regression	1.477789	Akaike info criterion	0.926741
Sum squared resid	45.86107	Schwarz criterion	1.121761
Log likelihood	-43.05772	F-statistic	47.71643
Durbin-Watsonstat	2.262551	Prob(F-statistic)	0.000000
IV.			
LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	0.776098	0.761003	1.019835
LICBORC	1.118640	0.612220	1.827186
LICBORC(-1)	-0.247027	0.623860	-0.395965
SECIM	0.316290	0.678758	0.465984
R-squared	0.878808	Mean dependent var	9.268444
Adjusted R-squared	0.861495	S.D. dependent var	3.864794
S.E. of regression	1.438334	Akaike info criterion	0.872617
Sum squared resid	43.44489	Schwarz criterion	1.067637
Log likelihood	-42.38118	F-statistic	50.75948
Durbin-Watsonstat	2.148640	Prob(F-statistic)	0.000000
V.			
LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	1.317623	1.079771	1.220280
LDISBORC	0.676305	0.487260	1.387975
LDISBORC(-1)	0.228118	0.576528	0.395676
LDISBORC(-2)	0.136805	0.532046	0.257131
LDISBORC(-3)	-0.051610	0.515680	-0.100082
SECIM	0.681535	0.961416	0.708887
R-squared	0.844125	Mean dependent var	9.701644
Adjusted R-squared	0.798280	S.D. dependent var	3.719918
S.E. of regression	1.670737	Akaike info criterion	1.245988
Sum squared resid	47.45318	Schwarz criterion	1.542204
Log likelihood	-40.96445	F-statistic	18.41238
Durbin-Watsonstat	2.281100	Prob(F-statistic)	0.000003
VI.			
LS // Dependent Variable is LGIDER			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	3.959427	0.858357	4.612798
LKB	-0.103212	0.720097	-0.143331
LKB(-1)	-0.106443	0.729654	-0.145881
LKB(-2)	1.080158	0.659134	1.638753
SECIM	0.584420	0.767684	0.761277
R-squared	0.874255	Mean dependent var	10.91772
Adjusted R-squared	0.847782	S.D. dependent var	3.686156

S.E. of regression	1.438157	Akaike info criterion	0.909777
Sum squared resid	39.29763	Schwarz criterion	1.155205
Log likelihood	-39.97185	F-statistic	33.02483
Durbin-Watsonstat	2.548448	Prob(F-statistic)	0.000000
VII.			
LS // Dependent Variable is LGIDER			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	3.873804	0.564153	6.866579
LFDKB	0.914302	0.202468	4.515797
LFDKB(-1)	-0.024198	0.207735	-0.116483
SECIM	-0.161496	0.614287	-0.262899
R-squared	0.900525	Mean dependent var	10.69318
Adjusted R-squared	0.886314	S.D. dependent var	3.779154
S.E. of regression	1.274230	Akaike info criterion	0.630331
Sum squared resid	34.09692	Schwarz criterion	0.825351
Log likelihood	-39.35260	F-statistic	63.36932
Durbin-Watsonstat	1.560891	Prob(F-statistic)	0.000000
VIII.			
LS // Dependent Variable is LGIDER			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	-0.639352	1.171256	-0.545869
LGSMH	-0.614467	2.612589	-0.235195
LGSMH(-1)	1.595263	2.671709	0.597095
SECIM	0.377323	0.693413	0.544154
R-squared	0.875454	Mean dependent var	10.69318
Adjusted R-squared	0.857661	S.D. dependent var	3.779154
S.E. of regression	1.425792	Akaike info criterion	0.855102
Sum squared resid	42.69057	Schwarz criterion	1.050122
Log likelihood	-42.16224	F-statistic	49.20393
Durbin-Watsonstat	2.329415	Prob(F-statistic)	0.000000
IX			
LS // Dependent Variable is LGIDER			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	2.789164	0.839252	3.323393
LICBORC	0.584367	0.662368	0.882239
LICBORC(-1)	-0.424044	0.788977	-0.537461
LICBORC(-2)	0.718919	0.712901	1.008442
SECIM	0.373493	0.710337	0.525797
R-squared	0.869026	Mean dependent var	10.91772
Adjusted R-squared	0.841453	S.D. dependent var	3.686156
S.E. of regression	1.467754	Akaike info criterion	0.950518
Sum squared resid	40.93172	Schwarz criterion	1.195946
Log likelihood	-40.46074	F-statistic	31.51677
Durbin-Watsonstat	2.221725	Prob(F-statistic)	0.000000
X.			

LS // Dependent Variable is LGIDER			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	3.171495	1.038116	3.055050
LDISBORC	0.566152	0.468462	1.208532
LDISBORC(-1)	0.140123	0.554287	0.252799
LDISBORC(-2)	0.296377	0.511521	0.579404
LDISBORC(-3)	-0.043526	0.495786	-0.087792
SECIM	0.671271	0.924326	0.726228
R-squared	0.845147	Mean dependent var	11.14797
Adjusted R-squared	0.799602	S.D. dependent var	3.588191
S.E. of regression	1.606283	Akaike info criterion	1.167304
Sum squared resid	43.86248	Schwarz criterion	1.463520
Log likelihood	-40.05958	F-statistic	18.55632
Durbin-Watsonstat	2.367446	Prob(F-statistic)	0.000002
XI.			
LS // Dependent Variable is LDISBORC			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	1.880580	1.017921	1.847471
LICBORC	-1.600272	0.785135	-2.038213
LICBORC(-1)	0.969603	0.751169	1.290791
LICBORC(-2)	-0.440398	0.643511	-0.684366
LICBORC(-3)	1.420925	0.718269	1.978264
LICBORC(-4)	0.413966	0.548217	0.755113
LICBORC(-5)	0.606569	0.584842	1.037152
LICBORC(-6)	-0.153331	0.321008	-0.477654
SECIM	0.542705	0.559373	0.970204
R-squared	0.965940	Mean dependent var	7.330794
Adjusted R-squared	0.920527	S.D. dependent var	1.938956
S.E. of regression	0.546609	Akaike info criterion	-0.924334
Sum squared resid	1.792688	Schwarz criterion	-0.499504
Log likelihood	-5.351573	F-statistic	21.27017
Durbin-Watsonstat	3.136028	Prob(F-statistic)	0.000731
XII.			
LS // Dependent Variable is LDISBORC			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	-4.542426	0.589616	-7.704037
LGSMH	1.563444	1.315191	1.188758
LGSMH(-1)	-0.559310	1.344952	-0.415858
SECIM	-0.277617	0.349068	-0.795311
R-squared	0.969363	Mean dependent var	7.962801
Adjusted R-squared	0.964987	S.D. dependent var	3.835819
S.E. of regression	0.717751	Akaike info criterion	-0.517617
Sum squared resid	10.81851	Schwarz criterion	-0.322597
Log likelihood	-25.00324	F-statistic	221.4852
Durbin-Watsonstat	1.498215	Prob(F-statistic)	0.000000

XIII.			
LS // Dependent Variable is LDISBORC			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	0.776096	0.399145	1.944396
LKB	-0.048819	0.334853	-0.145791
LKB(-1)	0.304133	0.339297	0.896363
LKB(-2)	0.661520	0.306504	2.158273
SECIM	-0.215656	0.356981	-0.604110
R-squared	0.972927	Mean dependent var	8.218561
Adjusted R-squared	0.967228	S.D. dependent var	3.694156
S.E. of regression	0.668759	Akaike info criterion	-0.621612
Sum squared resid	8.497527	Schwarz criterion	-0.376184
Log likelihood	-21.59518	F-statistic	170.7024
Durbin-Watsonstat	1.878601	Prob(F-statistic)	0.000000
LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.			

Tablo 8'deki uyarlanmış beklentiler modelleri, SECIM kukla değişkeni bazında, bağımlı ve gecikmeleri dağıtılmış bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı göstermeye ve bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni etkilemesinde ortalama gecikmeyi hesaplamaya yardımcı olmaktadır. Böylece Tablo 8'deki uyarlanmış beklentiler modellerinin teorik ve ekonometrik açıdan doğruluğu incelenebilmektedir: I., III., IV., V., VI., IX., X. ve XI. numaralı uyarlanmış beklentiler modeli, teorik beklentiye uygun olarak, pozitif işaretli SECIM kukla değişkenine sahip olduğu için geçerlidir. Aksine II., VII., XII. ve XIII numaralı uyarlanmış beklentiler modeli, teorik beklentiye uygun olarak, pozitif işaretli SECIM kukla değişkenine sahip olmadığı için geçerli değildir. Bu durumun anlamı, seçim dönemlerinde, bu türlü bağımsız değişkenin bağımlı değişkenini etkileme gücü, ekonometrik ölçülerde çok zayıftır.

Uyarlanmış beklentiler modelinde ortalama gecikme, $\lambda/(1-\lambda)$ formülü ile hesaplanmaktadır. Buradaki λ , modeldeki bağımlı değişken üzerinde, bağımsız değişkenin ilk gecikmeli değerinin katsayısını göstermektedir (Gujarati, 1995: 585, 595). Ayrıca, bağımsız değişkenlerin β katsayıları, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini göstermektedir (Gujarati, 1995: 612).

Teorik ve ekonometrik açıdan doğrulanan I., III., IV., V., VI., IX., X. ve XI. numaralı uyarlanmış beklentiler modellerine göre, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni etkilemesinde meydana gelen ortalama gecikmeler hesaplandığında da (Ortalama gecikme formülündeki λ , uyarlanmış modelde, ilk gecikmeli bağımsız değişkenin (t-1'li) katsayısını göstermektedir),

konsolide bütçe açıkları 7 ayda, GSMH 2,5 yılda, iç borçlar 4 ayda, dış borçlar 4 ayda, toplam kamusal açıkları etkilemekte, konsolide bütçe açıkları 1 ayda, iç borçlar 9 ayda, dış borçlar 2 ayda toplam kamusal giderleri etkilemekte ve iç borçlar, dış borçları 32 yılda etkilemektedir (Elde edilen en yüksek sonuçlar kabul edilir. Bknz. Kılıçkaya, 1986: 296).

Bir başka deyişle, ay veya yıl olarak elde edilen bu rakamlar politik bütçe döngülerinin geçerli olduğu süreyi (makro ekonomik değişkenlerin ulaştığı deep noktasından, boom'a erişip, yeniden deep'e ulaştığı süreci) vermektedir. Bu arada, politik bütçe döngüsünün, kısa ve uzun dönemli etkileri de belirlenebilmektedir. Kısa dönem etkileri için, bağımsız değişkenin t zamanında sahip olduğu katsayı, uzun dönem etkileri için, bağımsız değişkenin t-n zamanında sahip olduğu katsayının 1'den çıkarılmasıyla elde edilmektedir. (Bağımsız değişkeninin t zamanındaki katsayısı, λ ile gösterilmektedir ve kısa dönemli etkiyi ifade etmektedir. Bağımsız değişkenin t-n zamanındaki (n , en büyük alınan gecikmeyi ifade eder) katsayısı, χ ile gösterilmektedir ve $(1-\chi)$ işleminin sonucunda uzun dönemli etki, γ elde edilmektedir). Bu durum Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Uyarlanmış Beklentiler Modeline Göre Bağımsız Değişkenlerin Bağımlı Değişkenleri, Kısa ve Uzun Dönemde Etkileme Oranları (% Olarak) ve Ortalama Gecikme Süreleri (Ay veya Yıl Olarak)

Formül No'su	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Kısa Dönemli Etki Oranı(%)	Kısa Dönemli Etki Oranının Yönü	Uzun Dönemli Etki Oranı(%)	Uzun Dönemli Etki Oranının Yönü	Ortalama Gecikme (Ay ve Yıl Olarak)
I.	LKB	LACIK	30	artış	5.6	artış	7 ay
III.	LGSMH	LACIK	61	azalış	61	artış	2,5 yılda
IV.	LICBORC	LACIK	112	artış	75	artış	4 ayda
V.	LDISBORC	LACIK	68	artış	86	artış	4 ayda
VI.	LKB	LGIDER	10	azalış	8	artış	1 ayda
IX.	LICBORC	LGIDER	58	artış	28	artış	9 ayda
X.	LDISBORC	LGIDER	57	artış	70	artış	2 ayda
XI.	LICBORC	LDISBORC	160	azalış	39	artış	32 yılda

LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.

Tablo 9'dan da görüldüğü gibi, politik bütçe döngülerini meydana getiren bağımsız değişkenler bağımlı değişkenleri, kısa dönemde minimum % 30, maksimum % 112 oranında, uzun dönemde minimum % 6 ve maksimum % 86 oranında artırmaktadır. Uyarlanmış beklentiler modelle-

rinin zayıf tarafı, değişkenleri kısmen analiz etmesidir. Modellerin bu zayıflığı, Otoregresif Modeli'n birleştirici özelliğiyle giderilebilmektedir (Gujarati, 1995: 602).

1975-2000 yılları arasındaki Türkiye Ekonomisi için, toplam kamusal açıklar bağımlı değişken, konsolide bütçe açıkları, GSMH, iç borçlar, dış borçlar ve milletvekili genel seçimleri bağımsız değişkenler olarak, Panel Regresyon Tahmin Yöntemiyle Politik Bütçe Döngüleri Modeli Tablo 10'da görülebilmektedir¹.

Tablo 10. Politik Bütçe Döngüleri Modeli

LS // Dependent Variable is LACIK			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic
C	4.423256	5.889652	0.751022
LKB	-0.921337	1.169715	-0.787660
LGSMH	-1.010116	1.424649	-0.709028
LICBORC	2.104634	1.128204	1.865473
LDISBORC	0.864637	0.545121	1.586138
LACIK(-1)	-0.182923	0.217242	-0.842024
SECIM	0.683001	0.778783	0.877010
R-squared	0.894899	Mean dependent var	9.268444
Adjusted R-squared	0.859865	S.D. dependent var	3.864794
S.E. of regression	1.446771	Akaike info criterion	0.970164
Sum squared resid	37.67662	Schwarz criterion	1.311449
Log likelihood	-40.60051	F-statistic	25.54389
Durbin-Watson stat	2.113620	Prob(F-statistic)	0.000000
LACIK=Logaritması alınmış toplam kamusal açıklar, LGIDER= Logaritması alınmış toplam kamusal giderler, LGSMH= Logaritması alınmış GSMH, LKB= Logaritması alınmış konsolide bütçe açıkları, LACIK(-1)= logaritması ve 1 yıl gecikmesi alınmış toplam kamusal açıklar, LICBORC= Logaritması alınmış iç borçlar, LDISBORC= logaritması alınmış dış borçlardır.			

Tablo 10'da hesaplanan t değerleri, n-1 serbestlik derecesine ve % 10 anlamlılık düzeyine göre, t Dağılımı Tablosu'ndan elde edilen t kritik değeri 1.316 ile kıyaslanarak yapılan test istatistiklerine göre de, LICBORC ve LDISBORC kukla değişkeni istatistiksel olarak anlamlı, diğer değişkenler

¹ Politik Bütçe Döngüleri, yapılan analizlerde toplam kamusal giderler için de elde edilmiş olmasına rağmen, sayfa sınırını aşmamak için burada sunulmamıştır. İstenirse, yazardan talep edilebilir.

anlamli değildir. Fakat, SECIM kukla değişkeninin pozitif ve sıfırdan farklı olması, otoregresif model için yeterli şartı sağladığı için, model istatistiksel olarak anlamli, kabul edilmektedir (Alesina, Cohen and Roubini, 1992: 5, 7, 9, 11 ve 13). Ayrıca, modeldeki, değişkenler arası ilişkinin derecesini gösteren korelasyon katsayısının % 86 olması, seçilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni % 86 oranında açıklayabildiğini göstermektedir. Oturegresif Model'de otokorelasyon olup- olmadığı h testi ile belirlenmektedir:

$$h = \left[\left(1 - \frac{1}{2}(d) \right) \right] \sqrt{\frac{n}{1 - n(\text{var}(\hat{b}))}}$$

Burada, h, hesaplanan h değeri, d regresyonun hesaplanan d-w test istatistik değeri, n gözlem sayısı ve var (\hat{b}) bağımlı değişkenin, bağımsız ve gecikmeli değerinin varyansı'dır (Kutlar, 1998: 187). Oturegresif Modelde, Otokorelasyonun olmadığı test aralığı, %5 anlamlılık düzeyinde -1,96 ile +1,96 arasındır. Hesaplanan h değeri, 1,96'dan büyük ise Pozitif Otokorelasyon, -1,96'dan küçük ise Negatif Otokorelasyon söz konusudur (Gujarati, 1995: 606, 607). Oturegresif model için yapılan h testi'ne göre, hesaplanan h değerinin (0.314), kritik değerler arasında (-1.96<hesaplanan h istatistiği<1.96 formülasyonuna uygun) olduğu için otokorelasyonun olmaması, modelin geçerliliğinin kabul edildiğini açıklamaktadır (Alesina, Cohen and Roubini, 1992: 15'deki panel regresyon tahminiyle uyumlu sonuç vermektedir).

8. EKONOMETRİK ANALİZ BULGULARI ve YORUMU

Çalışmanın ekonometrik analizinde dikkate alınan teorik alt yapı, beklentilerin uyarlanmış olduğu varsayımına bağlı olarak kurulmaktadır. Çünkü, uyarlanmış beklentiler sayesinde geçmişte yaşanan deneyimlerin, halihazırda ve gelecekte de geçerli olabileceği sonucunda, aynı hataların yeniden yapılması, hataların sistematikleşmesi ile bütçe dalgalanmalarının, döngüleme dönüştürmektedir. Böylece, her seçim döneminde, seçimlerin maliyetiyle bütçe benzer biçimde, giderlerin ve borçlanmanın artışı ile açıklara maruz kalmaktadır. Çalışmada varsayım olarak alınan bu öngörüler, ekonometrik açıdan, 1975- 00 yılları arasında kalan, 26 yıllık bir süreçte toplam kamusal açıklar, toplam kamusal giderler, faiz dışı konsolide bütçe açıkları, iç borçlanma, dış borçlanma ve milletvekili genel seçimleri (kukla değişken) veri olarak ele alınarak, test edilmektedir.

Teorik varsayımın doğrulanıp-doğrulanamayacağı, cari değerlerin uzun vadede ortalamadan sapma olup-olmadığını test eden birim kök, serilerin birbirleriyle hareket edip-etmediklerini belirleyen ko-entegre ve serilerin nedenlerini gösteren Granger nedensellik testleri olmak üzere 3 temel yöntemle gerçekleştirilmektedir.

Birim Kök testleri sonucunda, cari değerlerde -kısmen- birim köke rastlanması, serilerin histeri etkisine sahip olarak, uzun dönemde ortalamadan sapma eğilimine sahip olduğunu ve çalışmanın ilerleyen aşamalarında bu durumun yanıltıcı sonuçlara neden olabileceği için (Histeri Etkisi) (Toprak, 1997: 14), serilerin logaritmaları alınarak, seriler durağanlaştırılmıştır. Ko-entegrasyon testleri sonucu, tüm seri çiftlerinin birlikte hareket etmeleri, aralarında ekonometrik analize konu olabilecek bir ilişkinin varolduğuna dair ilk işaretleri vermektedir.

Yapılan Granger Testleri sonucunda, 1 yıl gecikmeye karşılık serilerin aralarında tek yönlü bir ilişkiyle karşılaşılmasına rağmen, gecikme olarak verilen yıl sayısı arttıkça (gecikme yılları 2 ya da 3 yıl olarak alındığında) seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin azalmasıyla, seriler arasındaki ilişkinin kısa dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Granger nedensellik testleri ile elde edilen sonuçlar, matematiksel kalıplarla gösterilmektedir. Bu kalıplar, çalışmanın ilerleyen aşamalarında kurulabilecek ekonometrik modelin, ham halini vermektedir. 2 ve 3 yıllık gecikmelerin alınmasında, nedensellik ilişkisinin zayıflaması, serilerin birbirleri üzerindeki etkilerinin azalmasına neden olabileceği ve bu da ekonometrik modelde hata payını yükselteceği için, 1 yıllık gecikmenin alındığı matematiksel kalıplar dikkate alınmaktadır. Bunlardan özellikle toplam kamusal açıkların ve toplam kamusal giderlerin bağımlı değişken olduğu kalıpların (1 ve 2 numaralı) tercih edilmesi, çalışmanın teorik boyutuyla ilgilidir. Bir başka deyişle, kabaca çalışmanın teste tabi olan temel varsayımı, seçimler dolayısıyla toplam kamusal açıkların ve toplam kamusal giderlerin arttığı olduğu için, bağımlı değişken olarak yalnız bu ikisi tercih edilmektedir. Bu aşamaya kadar, ekonometrik analiz serilerin durağan, serilerin gidişatının uyumlu ve serilerde nedenleri/sonuçları elde edilmektedir.

Uyarlanmış beklentiler modelleri ile de, bütçe dalgalanmalarının döngüye dönüşme olasılığı belirlenmektedir. Bir başka deyişle kurulan uyarılmış beklentiler modelleri ile, SECIM kukla değişkeni ile, ele alınan seri çiftleri ve gecikmeler dikkate alınarak, seriler arasında döngüsel bir ilişkinin var olup- olmadığı araştırılmaktadır. Uyarlanmış beklentiler modelleri sonucu seri çiftleri arasındaki ilişkinin, ortalama süresi, minimum ve maksimum oranları da belirlenmektedir. Böylece, uyarlanmış beklentiler modelleri sayesinde elde edilen döngüsel ilişkilerin kısmen (yalnız bağımlı

değişken, bağımsız değişken, bağımlı değişkenin 1 yıl gecikmeli değeri ve SECIM kukla değişkeninden oluşması) belirlenmesi, Politik Bütçe Döngüleri Modeli'ne ulaşabilmek için genel bir çalışmayı, Panel Regresyon Tahmin Yöntemiyle elde edilen, otoregredif modeli gerektirmektedir.

Bu model, Türkiye Ekonomisi'nde karşılaşılan Politik Bütçe Döngüleri Modelini vermektedir. Modelin açılımında, teorik beklentiye uygun olarak SECIM kukla değişkeninin pozitif olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, milletvekili genel seçimleri, toplam kamusal açıkları % 68 gibi oldukça büyük bir oranda arttırmaktadır. Ayrıca, milletvekili genel seçimleri sayesinde toplam kamusal açıklar, iç borçlanma oranını % 210 gibi radikal bir oranda, dış borçlanma oranını % 87 gibi yine büyük oranda arttırmaktadır. Bir başka deyişle, seçimlerin varolması, ilk etapta toplam kamusal açıkları % 68 oranında arttırırken, dış borçlanmayı ve özellikle iç borçlanmayı çok yüksek oranlarda arttırmaktadır. Borçlanmanın artışının, seçimlerin finansmanında devlet bütçesinin gelirlerini arttıramadığı ve/veya harcamaların artışının önüne geçilemediği ve doğan bütçe açıklarının finansmanında, devletin 1975 sonrasında borçlanmayla yeni kaynaklar yarattığı sonucunu vermektedir. Bir başka deyişle, bu durum kendilerini "seçtirmek isteyen" politikacıların, seçim maliyetini halkın üzerine, "borçlanarak" yıktığı gibi yorumlanabilmektedir.

Politik bütçe döngüleri modeline göre, toplam kamusal açıklarda yapılan milletvekili genel seçimleri nedeniyle ve minimum 4 aylık, maksimum 2.5 yıllık bir gecikmeyle, % 68'lik bir artış görülmektedir. Bu arada, seçim yapılan ayın, mali yılın başlangıcı olan Mart ayından önce olması, hükümetin bütçeyi, seçimleri düşünerek hazırlaması ve böylece uyarlanmış beklentilere dayanan politik bütçe döngülerinin etkisi açısından önemli bir nokta olarak görülmektedir. (Varım, 1997: 3) Nitekim, mali yılın başladığı Mart ayından sonra yapılan, 1977 seçimleri Haziran'da (3 ay sonra), 1983 seçimleri Kasım (8 ay sonra), 1987 seçimleri Kasım (8 ay sonra), 1991 seçimleri Kasım (8 ay sonra), 1995 seçimleri Aralık (9 ay sonra) ve 1999 seçimleri Ocak ayında (10 ay sonra) gerçekleşmiştir. Tüm seçimlerin, mali yılın başladığı Mart ayından sonra gerçekleşmesi, uyarlanmış beklentilere dayanan politik bütçe döngüleri üzerinde, bütçenin hazırlanmasının bilinçli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Böylece, bu çalışmada, uyarlanmış beklentilere dayanan politik bütçe döngüleri açısından, genel bütçenin hükümetin faaliyetlerine yönelik bir kısıt/sınırlama olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bir başka deyişle, milletvekili genel seçimlerinin finansmanında mali yıl bütçesinde önceden ödenek ayrılmasına gerek kalmamakta, hükümetler seçimle (halk tarafından seçildikleri ve/veya seçtirildikleri konusu tartışmaya açıktır. (Bottomore, 1990: 12) Fakat, bu konu çalışma alanımızın

(oldukça dışındadır) iktidar olduktan sonra, seçimlerin maliyetini konsolide bütçe, iç borçlar, dış borçlar ve devlet bütçesi açıkları olarak finanse edebilmek yeteneğine, yetisine ve yaptırımına sahip olabilmektedir.

9. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Politik Bütçe Dalgalanmaları ve Döngüleri, teorik varsayımları gereği, temsili demokrasinin bir gereği olarak, halkın kendi kendini yönetmesi ideali doğrultusunda yapılması gereken seçimlerin, devlet harcamalarını arttırırken, vergi gelirlerini azaltması sonucunda, önce devlet bütçesine, daha sonra ekonominin bütününe, herhangi bir şekilde reel üretime katkı sağlamaksızın, maliyetli olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışma ile, Türkiye Ekonomisi ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bütçesi'nde Politik Bütçe Dalgalanmalarının/ Döngülerinin varolup- olmadığı test edilmektedir. Böylece, çalışmanın sayısal analiz kısmı, tablo ve ekonometrik analizlerden oluşturulmaktadır. Tablo analizleriyle Politik Bütçe Dalgalanmalarının, ekonometrik analiz kısmıyla da Politik Bütçe Döngülerinin izlerine rastlanılmaktadır.

Tablo analizleri sonucunda, ilk göze çarpan toplam kamusal açıklardaki artıştır. Olasılık gereği, bu artışın kaynağı, ya toplam kamusal giderlerin artışı ya da toplam kamusal gelirlerin azaltılmasıdır. Fakat tablolar yardımıyla görülmektedir ki, toplam kamusal açıklar gelir azlığı, gider artışından çok borçlanma rakamlarının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Muhasebe açısından, borçlanmayı, öncelikle bir tür gelir olarak algılanabilmesi yerine, nedenler ve sonuçlar açısından derin bir yorumlamaya konu olarak, borçlanmanın ayrı bir makro ekonomik değişken olarak analize katılması sonucu, ekonominin yaşadığı büyük bir sorun göze çarpmaktadır: borçlanma. Hatta tablo analizleri sonucu, iç borçlanmanın seçim yılında artarken, bu artışın seçim sonrasında dış borçla finanse edilmesi, devletin seçimler sayesinde, geleneksel kamusal giderleri ve kamusal gelirleri yerine, yeni bir gelir ve/veya gider "kapısı" bulduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, devlet borçlanma ile hem gelir elde etmekte ve gider gerçekleştirmektedir. Böylece, devlet bütçesinde ilk etapta göze çarpmayan, "gizemli bir yabancıyı" ekonomide "otorite" haline getirmektedir.

Ekonometrik analizlerle, bu durumun periyodikleştirildiği, ekonomi için kronik bir sorun haline getirildiği oransal olarak da doğrulanmakta, Politik Bütçe Dalgalanmalarının, döngüsel bir niteliğe büründürüldüğü, seçimler nedeniyle, toplam kamusal açıkların artmasında, "finansör/ sponsor" olarak iç ve dış borçlanmanın, bir değiş-tokuşla kullanılması, devlet bütçesinde borçlanmayı gelir/ giderlerden ayrılan bir pozisyona koyması, "politikacıların, yumurtalarını nadiren, aynı sepete koymakta"

(Örneğin, enflasyon, emisyon, iç borçlanma ve/veya dış borçlanma ile. Bknz. Stahlberg, 1989: 200) olduklarına dair görüşü de desteklemektedir.

Bu çalışmaya benzer çalışmalarda, Politik Konjonktür Dalgalanmalarının (ve dolayısıyla Politik Bütçe Dalgalanmalarının) oluşumuna neden olan değişkenler olarak, emisyon hacmi (Onur, 2001: 178) ve merkez bankası kredileri olduğu görülmektedir (Arasıl, 1995: 1, Güvel, 1988: 2). Sayan ve Berument de yaptıkları çalışmada, konsolide bütçe açıklarının finansmanı için, emisyon hacmi, merkez bankası kredileri, iç ve dış borçlanmadan yararlanıldığını göstermektedir (Sayan ve Berument, 1997: 178).

Yalınpala yaptığı çalışmada, konsolide bütçe giderlerinden kaynaklanan açıkların finansmanında, hükümetin para basma yetkisini kullanarak elde ettiği senyoraaj gelirlerinden yararlandığını açıklamaktadır (Yalınpala, 1988: 103).

Sonuçta, seçimlerin ekonomideki makro ekonomik değişkenlerde meydana getirdiği değişiklikleri inceleyen bu çalışma, öncelikle Türkiye Ekonomisi'ndeki sorunların kaynağının politik nedenlerle, özellikle devlet bütçesinin aleyhine sonuçlar meydana getirmesi (Eşkinat, 1997: 459) olduğu ve dolayısıyla "müflis" bir devlet muhasebesiyle yaşamak zorunda kalmakla haksız rekabete uğrayan global ve/veya makro ekonominin var olduğu sonucuna varmaktadır.

Bu çalışma bağlamında, Türkiye Ekonomisinin sorunlarının çözümü için bir yandan devletin ve/veya hükümetin ekonomideki gücünün azaltılması, diğer yandan da Türkiye Ekonomisi'nde serbest piyasa ekonomisinin kendi kendine işlemesi için, özel mülkiyetin, sözleşme ve teşebbüs hürriyetinin güvence altına alınması, ülke ekonomisinin liberalleştirilmesi için, kronik bütçe açıklarının ortadan kaldırılması, bütçe denkliği için, para basma ve borçlanma yetkisinde sınırlama yapılmalıdır (Karagül, 1997: 287).

Fakat, bu sınırlamaların yapılması, tarafımızca pek mümkün görünmemektedir. Çünkü, politik bütçe dalgalanmaları boyutunda kendi çıkarını korumaya meyilli politikacıların, mecliste kendi güçlerini sınırlamaya razı olmama ihtimali oldukça güçlüdür. Zaten, politikacılar açısından böylesi sınırlamalar yapmanın bir gereği ve hatta zorunluluğu yoktur. Çünkü, halihazırda politikacılar için hayat, bütçe konusunda sınırlamalar olmaksızın ve verilen açıklara, alınan borçlara karşın, herhangi bir yaptırımla karşılaşmadıkları için, daha kolaydır. Ayrıca, hükümetlerin ekonomik dengeler üzerinde meydana getirdiği popülistik ve politik nedenlerin yoğunluğundan dolayı, vergi reformu, özelleştirme, sosyal güvenlik sistemi reformu gibi mali ve sosyal reformlar gündemden silinmektedir (Gerek, 1997: 367).

KAYNAKLAR

- Akçoraoğlu Alpaslan, (1999), “Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri ve Keynesci Politikalar: Bir Nedensellik İlişkisi”, *G.Ü. İİBF. Dergisi*, Cilt 1, sayı 2, Güz.
- Aktan Coşkun Can, (1997) *Anayasal İktisat*, İz Yayıncılık: 232, İktisat ve Toplum Kitaplığı: 23, İstanbul.
- Alesina Alberto, (1995), “Elections, Party Structure and The Economy”, ed. Jeffrey S. Banks, Eric A. Hanushek, *Modern Political Economy*, Cambridge University Press.
- Alesina Alberto, Cohen Gerald D. And Roubini Nouriel, (1992), “Macroeconomic Policy & Elections In OECD Democracies”, *Economics & Politics*, Vol:4, March, No.1.
- Amacher R. And Boyes W., (1978), “Cycles in Senatorial Voting Behaviour: Implication for the Optimal Frequency of Elections”, *Public Choice* 33.
- Arasıl Ömer, (1995), “Kamu Açıkları İç Finansmanın Makroekonomik Sonuçları”, *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi Dergisi, Sayı: 1.
- Backus David And Driffill John, (1985), “Inflation And Reputation”, *American Economic Review*, vol:75.
- Beck Nathaniel, (1982), “Elections And Federal Reserve Bank”, *Journal of Politics*, vol. 46.
- Beck Nathaniel, (1988), “Politics and Monetary Policy”, Ed.Thomas D.Willett, *Political Business Cycles*, Duke University Press, Durham and London.
- Bottomore Tom B., (1990), *Seçkinler ve Toplum*, Çev. Erol Mutlu, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Cameron David R., (1978), “The Expansion of The Public Economy: A Comparative Analysis”, *American Political Science Review*, vol.72, no:4, december.
- Davidson S. Lawrence, Frattianni Michele, Hagen Jurgen Von, (1992), “Testing The Satisficing Version of The Political Business Cycle 1905-1984”, *Public Choice*, vol. 73.
- Doron G. And Tamir B., (1983), *The Electorate Cycle: Political Economic Perspective*, Crossroads.
- DPT, (1987) *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950- 1998)*, Ankara, Aralık.
- DPT, (2001), *Kamu Finansmanı Raporu*, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim.
- Gerek Sevgi, (1997), “5 Nisan 1994’den Günümüze Türkiye Ekonomisi”, *A.Ü.İİBF Dergisi*, cilt 13, sayı: 1,2.
- Gordon R.M., (1975), “The Demand And Supply of Inflation”, *Journal of Law And Economics*, vol:18,

- Gujarati Damodar N., (1995), *Basic Econometrics*, Literatür Yayıncılık Dağıtım Pazarlama Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, International Edition, Third Edition, İstanbul.
- Güvel Enver Alper, (1988), “Türkiye Ekonomisinin Kısa Dönem Analizi (1987-1997): Makro Politikalar ve Ekonomik Dalgalanmalar Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, *Ç.Ü. İİBF. Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1.
- Karagül Mehmet, (1997), “Anayasal İktisat ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1.
- Kılıçbay Ahmet, (1994), *Politika ve Ekonomi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 338, Ekonomi Dizisi: 27, Ankara.
- Kılıçkaya Ahmet, (1986), *Ekonometrinin Temelleri*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3330, İktisat Fakültesi No: 512, İstanbul.
- Kovancılar Birol, (1997), “Çağdaş Liberal Düşüncede Demokratik Karar Alma Mekanizması ve Bütçe Harcamalarında Popülist Eğilimler”, *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF., Sayı: 3.
- Kutlar Aziz, (1998), *Bilgisayar Uygulamalı Ekonometriye Giriş*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Sivas, 1998.
- Leblang David A., (1996) “Property Rights, Democracy And Economic Growth”, *Political Research Quarterly*, march, vol. 49, no: 1.
- Mbaku John Mukum, (1994), “The Political Economy of Development: An Emprical Analysis of The Effects of The Institutional Framework on Economic Development”, *Studies in Comparative International Development*, vol. 29, summer.
- Mitchell William C., (1988), “Inflation And Politics: Six Theories in Search of Reality”, Ed. Thomas D. Willet, *Political Business Cycles*, Duke University Press, Durham and London.
- Nordhaus William, (1989), “Alternative Approaches To the Political Business Cycle”, *Brookings Papers on Economic Activity*, vol: 2.
- Onur Sara, (2001), "Politik Konjonktür Dalgalanmaları ve Türkiye Uygulaması (1950-2000)", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF. Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2.
- Paldam, Martin, (1997), “Political Business Cycles”, *Perspectives on Public Choice*, ed. Dennis C. Mueller, Cambridge University Press,
- Rana Eşkinat, (1997), “Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomi Politikalarında Değişim (1980’li Yıllar)”, *A.Ü.İİBF Dergisi*, cilt: 13, sayı: 1, 2.
- Rogoff Kennett, (1990), “Equilibrium Political Budget Cycles”, *The American Economic Review*, march, vol.80.
- Sayan Serdar ve Berument Hakan, (1997), “Türkiye’de Siyaset, Ekonomik Popülizm ve Hükümetler”, *H.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, cilt 15, sayı 2.
- Serper Özer, (1993), *Uygulamalı İstatistik 2*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Smith David Austen- And Banks Jeffrey S., (1996),“Information Aggregation, Rationality and The Condorcet Jury Theorem”, *American Political Science Review*, Vol. 90, No. 1, March.
- Stahlberg Krister, (1989), “Kamu Yönetiminin Politizasyonu: Politizasyonunun Sonuçları, Sebepleri ve Kavramları Üzerine Düşünceler”, Çev. Dünder Gültekin, *Türk İdare Dergisi*, Cilt: 61, Eylül, Sayı: 384.
- Tarı Recep, (1998), *Ekonometri II*, İzmit.
- Toprak Metin, (1999), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Kara Harp Okulu, Bilgi Toplama ve Yayın Merkezi Yayınları, Yayın No: 204, Ankara.
- Toprak Metin, (1997), *Yeni İktisat*, İz Yayıncılık: 179, İktisat ve Toplum Kitaplığı: 19, İstanbul.
- Varım Suphi, (1997), *2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar:25-Seçim Ekonomisi*, Türkiye Genç İşadamları Derneği, İstanbul, Haziran.
- Yalınpala Jale, (1988), “Senyoraj, Enflasyon Vergisi ve İç Borçlanma Etkisi”, *Ç.Ü. İİBF. Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1.